

У.Б.6
392

ВОЈВОДА ДОЈЧИН

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО

НИКОЛА Т. ЂУРИЋ

БИОГРАД 1925.

ШТАМПАРИЈА „Ђ. ЈАКШИЋ“, ДВОРСКА 17. ТЕЛЕФОН 97.

Д. В. 6
392

10-89503495

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И Б. 45400

ВОЈВОДА ДОЈЧИН

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО

НИКОЛА Т. БУРИЋ

БИОГРАД 1925.

ШТАМПАРИЈА „Б. ЈАКШИЋ“, ДВОРСКА 17. ТЕЛЕФОН 97.

Л И Ц А:

Војвода Дојчин.

Војвода Владета.

Радин Јабланић,

Никола Зојић,

Новак Бјелоцрквић,

Радул, његов син,

Димитрије Краљевић,

} властела.

Теодор Манијак, посланик цара Манојла.

Муса Балабан, посланик Исабегов.

Руђер Бистетић, љекар.

Димитрије Антијох, тајни вођ Грчке Странке у Солуну, „пратилац“ Манијаков.

Марко Топија, слуга Антијохов.

Богоје, соколар Дојчинов.

Милутин, слуга Дојчинов.

Голубан, пратилац Радинов.

Анђелија, љуба Дојчинова.

Јелица, сеја Дојчинова.

Теофанија, синовица цара Манојла.

Догађа се у Солуну

1394. и 1395.

1911

1911

Сва права придржана.

ПРВИ ЧИН.

Анђелијина соба у двору Дојчинову.

Десно врата. У дну два прозора, међу њима врата. Лијево икона Светога Распећа. Ниже ње икона Светога Великомученика Димитрија, а десно и лијево по једна Светогорска Иконица. Испод њих виси по једна слика солунских задужбина краља Милутина. Пред иконом Светога Великомученика Димитрија виси златно кандило. Ужежено је, пламен свјетлуца, горук му тишину ремети. На прозоре у дну види се море, па, како свањива, укаже се наскоро по мору одсјев јесењег сунца митровданског. Милутин спрема собу, весео, пјевуца. У дну долази Голубан.

Прва појава.

Милутин и Голубан.

М (опазивши Голубана, зачуђено).

Голубане! Куд раниш? Вјештичиш —
А твој господар спава.

Г.

Не спава,

Милутине мој, Радин Јабланић,
Господар ми. (Прилази побожно икони Светога Великому-
ченика Димитрија, клања се и крсти)

М.

И он већ будан?

Г.

Он?

Већ за пут спреман! Сад се вратио
Са шетње ране с господаром ти. (Пружи руку на
растанак)

М

(не прима руке).

Куд наглиш тако? Данас госпођа,
На Појутарје Крсног Имена,

Изненађење неко припрема
У част и славу Теофаније,
Синовице нам цара рођака.

Г. Што синоћ ми не рече? Мог'о сам
Помоћи ту ти.

М. Већ је свршено.

Г (скреће главом, чудећи се).

Господар би ме кар'о то да зна.

М. Да, какав ти господар, такав ти.

Г. Ал' твој господар!

М. Поште достојан?

Г. Што питаш знано, брате?

М. Мило ми.

Г. И мој господар јунак, душеван,
За њега себар душу дао би,
Ал' твој — е, брате —

М. Као Краљевић!

Г. На њему, веле, све к'о на Марку:
Јунаштво, снага, срце, душевност.

М (погледа у дну). Ев' иде госпа нам Анђелија,
А ја сам (разгледа задовољно по соби)

с послом готов. Идемо.

(Улази Анђелија. Милутин се и Голубан смјерно клањају. Анђелија прилази
побожно икони Светога Великомученика Димитрија, клања се и крсти)

Друга појава.

Пређашњи и Анђелија.

А (Голубану). И ти већ уст'о?

Г. Дан је.

А. Вриједан си.

М (Анђелији, као незадовољан).

Ал' кући мисли данас отићи
Са господаром.

А. Данас никако!

Та данас ћемо нове забаве. —

Ви одмах Јели, Теофанији
На руци да сте.

М (клањајући се с Голубаном Анђелији).

Знамо. (Голубану) Идемо.

(Оде с Голубаном)

Трећа појава.

Анђелија, затим Дојчин.

А (стане пред прву слику солунских задужбина, посматра их испитљиво подуже, уздахне и клима главом, па се опет силном неком чежњом задуби у слику).

Д (узбуђен, раздраган, долази с десна, и кад спази Анђелију, задубљену у слику, застане, па прилази икони Светога Великомученика Димитрија, побожно се клања и крсти. Остане неко време миран, и онда приђе Анђелији, која је још задубљена у слику, па тихо, мило, као зачуђено).

Је л' ово Анђа моја?

А (тргне се, загрли Дојчина). Војно мој!

Д. Дубоко си у мисли заишла,
Изгубила се скоро у њима.

А. О слави нашој мислим.

Д. Скромна, је л'?

А. Не велим то, већ ово погледај: (Показује)
Милутинове задужбине!

Д. Сјај.

А (мило, испитљиво).

А наше, војно —

Д. Тешко ти је, знам. —

Милутин, љубо, богољубиви,
На славу српску Солун украси
Тим храмовима светим.

А. Дивни су.

Већ саме слике изазивају
На молитву ти душу.

Д. Истина.

Ал' и ми ћемо.

А. Задужбине?

Д. Да! (Одушевљено)

Најдивније што Србин икада
На славу рода свога подиже.

А (као мало забринуто).

Ти не ћеш доспјет' —

Д. Како схваћаш ти.

А. Ти дубље схваћаш, даље видиш ти.

Д (у заносу). Европску напаст, њену морију
У Азију да пребацимо!

А. Ах!

Куд мисли твоје сижу, диве мој!
Европа да се њих ослободи,
Најславнија би задужбина то
За тебе била и за Српство, знам,
Европе цијеле бранич Србин сам.

Д. Милутин да је скро аждају
— А он је много лакше могао —
На данашњи би пало нараштај
Да задужбине величајније
Од ових куд и камо подиже.

А. Гдје Душан стаде, ти да наставиш,
Што Душан снова, ти да доснујеш,
И ти да доткаш славну основу.

Д И доткаћемо. (Замисли се)

А. Што те мори? Чуј!

Д (тргне се). О Марку мислим.

А. Слутила сам то.

Д. Да Марко ми се врати с Ровина —

А. Да с' Марко врати и Димитрије
И Андрија и Дејановићи
И војводе и Стеван Високи —

Д. Ал' Марко ми је први!

А. Челенка.

Д. На једну страну иде Марко сам,
Сви остали на другу.

А. Увиђам.

Је л' поуздан ти Стеван Високи?

Д. Разапињу га многе обвезе:

Овамо мајка, браћа онамо,
 А сеје опет — муке његове!
 Најтежа ипак свијех мука му,
 Што државне му мрси основе,
 Милевина је коб.

- А.** Разумијем.
 Ал' ипак Српска Мис'о води га.
- Д.** Не сумњам. Али Марко Краљевић
 Сва нада наша јест и остаје.
 Уз Марка сваки Србин пристаје,
 У Марка сваки Србин вјерује.
- А.** Ал' у тебе и Марко вјерује.
- Д.** У Марков образ нико не сумња.
- А.** У твој зар неко сумња?
- Д.** Не кажем,
 Ал' нада српска јест и остаје
 Марко Краљевић!
 Европи само Марко носи спас
 И родољуби кова Маркова!

(Јелица долази у дну)

Четврта појава.

Пређашњи и Јелица.

- Д** (идући Јелици у сусрет).
 Већ иде моја сеја Јелица!
- А.** Повратила се брзо!
- Ј** (свјежа од јутарње шетње, улази брзо, стане према икони Светога
 Великомученика Димитрија, побожно се клања и крсти).
 Сами ме
 Повратише, а даље хтјела ја,
 Ал' они одмах уставили се
 На Раскрсници да се опросте.
- А.** Све троје њих одушевљено?
- Ј.** Да,
 Одушевљен и Богдан Војвода
 И Царица и стара Краљица.
- Д.** И Милица и Јевросима се

Том науму нам силно радују.

А. А како не би, јуче слушајућ'
Босанац да се листом дигао,
Хрвати спремни, порук чекају
Са Ровина да сунце огране. —
Ал' је ли Босна сва јединствена,
Је л' сигуран ти Радин Јабланић
У обећања краља Дабише?
Што рекоше ти јуче војводе
Бјелоцрквић и Зојић?

Д. Добро све.
Утврдили смо бојну основу
До ситница ту све једногласно.

А. А распоред?

Д. И ту смо сагласни. —
И — задовољни — данас одлазе,
За пут већ спремни.

А. Одмах?

Д. (погледа у дну).

Ево их.
Гле Радина ми старог. Жури се.
Бјелоцрквић му Новак разлаже
Сад нешто важно. Зојић Никола
У миру слиједи оба двојицу.

А. Заустави их данас.

Д. Никако.

(Улази Радин Јабланић, Новак Бјелоцрквић и Никола Зојић)

Пета појава.

Пређашњи, Радин, Новак и Никола

(спремни за пут, прилазе напореда лагано икони Светога Великомученика
Димитрија, побожно се клањају и крсте)

Р. Зачамасмо — (пружи руку на растанак)

Д. (одбија). Та какво?

А. Данас — не!

Р. Путовати се мора. Вреднији
Већ одавно се кући враћају,

- А ми заостасмо ти.
- Д.** Колика
Срамота дому моме, одеш ли!
Па шта ће Солун рећи, види ли
Са славе да ми гости журе се?!
Па, Радине мој, ти си слободан,
А Павле, син ти, двору све и сва —
К'о да си тамо сам. — Весели се!
Ил' нема зар на столу довољно
Ђаконија за госте, званице
Ни данас кад ми слави скромни дом
У години највећу свечаност?!
- Но** (пружи руку на растанак).
Па немој одмах тако —
- Д.** И ти зар?
- Ни** (пружи руку).
И ја и они.
- Р.** Вријеме одмиче,
А послови су, знаш већ —
- Д.** Вјерујем.
(Извири у дну, Анђелији)
Сакупљају се гости.
- А** (Јелици). Идемо. (Полазећи, Дојчину)
Сакупљају се гости драги ми,
А одлазе — (погледа Радина, Новака и Николу)
- Но.** Непотребни.
- А.** Ах, не! — (Дојчину)
Заустави их, војно. (Оде с Јелицом)
- Д** (за њом). Журе се.

Шеста појава.

Дојчин, Радин, Новак и Никола.

- Д.** Ви идете, а још би имали
Да расправимо бојну основу.
- Р.** Па расправисмо јутрос.
- Д.** Истина. —
Ал' нешто ми из главе не иде — —

- Р.** О Шубићима сумњаш?
- Д.** Не сумњам.
По глави ми се врзе Дабиша.
Да, Шубићи, па Нелипићи, част,
Ал' Дабиша ти слабо уздање.
- Но.** Ал' Твртков брат је он.
- Д.** Не поричем,
Да, Твртков брат, ал' није Твртко сам. —
До сада ми се мудар чинио,
Ал' Ђаковачким Уговором је
Краљ маџарски сву мудрост збрис'о му.
Несхватљив рад ми краља Дабише.
- Ни.** Разумјећеш.
- Д.** Зар није тако црн,
К'о Уговором тим што чини се?
- Ни.** Ни Дабиша, ни Јела, љуба му
- Д.** Што Јелену му сада спомињеш,
Краљ Дабиша, а није Јелена?
- Р.** Ал' Јела добровољце сакупља
Из Словеније.
- Д.** Родољубе?
- Р.** Да.
Све злато још од бана Кулина
— Уштеђевину славних предака —
На добровољце троши словенске.
- Д.** И ти јој грну?
- Р.** Листом долазе.
Све обичаје Нијемац руши им,
Од како варком витез-разбојник
И убојица најумјешнији
Краљ-Отокара свлада витеза.
- Но** (срдито). И свечан увод краљев у храм им
О крунисању већ изостао!
- Ни.** Док Нијемац њине, Маџар хрватске
У корјену им обичаје тре.
- Д.** И томе иде крај, ал' прије сви
К'о стихије на Турке јурнути,
Европа да се њих ослободи!
На Ровинама Мирча показа
Што може слога, занос јуначки

И навала извести смишљена.
Што Мирча поче, ми да дочнемо
И јуначком почетку румунском
Да српска мишка круну постави.

Но. Нек прожме слога, занос јуначки
Јунаке наше — ето побједе.

Р. Овако да се поредамо ми:

Високи Стеван, Марко Краљевић,

Д (брзо). На прво мјесто Марка! Јунак он!

А није Мирча — њему свака част
К'о народу што иде румунском —
Већ Марко, соко, јунак Ровина.

Но (одобравајући).

Бајазитову силу сломи он —
Бајазит није више Илдирим.

Ни. Ми редамо и постављамо њих,
Ал' њих још нема.

Но (брижно). Па ме мучи то.

Д (драгајући их).

На повратку су.

Ни. Већ би требали
Са Марком да се врате.

Но. Царица

И јутрос мисли да су заједно
На вијећу важном задржали се,
Да л' Стеван треба отворено поћ' —
Ил' још да чека згодну прилику.

Д (пун поуздања).

Ал' с Марком ћемо ми начинити
Ту прилику а сами.

Ни. Морамо.

Р. Да, Марко први, а са Марком ти.

Д. С њим напоредо Стеван Високи.

Но (заћуткујући Дојчина).

Онако како Радин предлаже!

Ни (одобравајући Новаку, брзо).

Ми пристајемо.

Но. Пристани и ти.

Р. Ал' не смједне ли Стеван, онда ти.
Костадина ћу Дејановића

Са Шубићима одмах до вас.

Д. Част.

А Дабиша ће до њих. С њиме Вук.

Р. Уз Дабишу ти не ће хтјети Вук.

Д. Са Стеваном би треб'о.

Р. Мор'о би.

Д. И Вук је к'о и Стеван: приличар,

На прилике ти само чекају —

Ал' ми их сада сами правимо.

Р (покаже на Новака и Николу).

С Бјелоцрквићем и са Зојићем
Ја мислим Павла мога с Богданом
Да добровољце води словенске
Са нашом војском.

Д. Са соколима!

Но. Ми пристајемо.

Ни. Ред гдје допане.

Р. Са Грцима је углављено?

Д. Све.

Р. А Жигмунд с Папом све је свршио,
Сав Запад нам је сада савезник —
И свако своју војску припрема.

Д. И моја спремна, за бој готова,
У Азију ми Турке!

Р (Новаку и Николи). Идемо.

(У дну се зачује: „У здравље наше лијепе Јелице!“ и заори се дуготрајно: „Живјела!“)

Д (нагло се узбуди).

Веселе! Чујеш?!

Р (у журби). Чујем. Дангубим. (Извири)

Ев' амо Јеле с Теофанијом. (У дну брзају Јелица и Теофанија. Стану код врата, прислушају мало како гости жа- море и наздрављају, а затим улазе. Свака носи по вијенац и још по киту различнога цвијећа. Теофанија прилази побожно икони Светога Великомученика Димитрија, клања се и крсти)

И дјеца нас већ, гле, пожуреју.

Седма појава.

Пређашњи, Јелица и Теофанија.

Ј (на вратима, говори напоље).

Ал' не волимо!

Д.

Љутите ли се?

Ј.

Не дају мира! Наздрављају нас,

Т.

Па ко би тамо био!

Д

(покаже на вијенац).

Шта је то?

Ј.

Вијенимо вијенце.

Но.

Са срећом!

Да вјенчање што прије буде.

Ј
Т

(заједно, као застиђено).

Да!

Но.

Хајд', играјте се, дјецо, играјте!

Да Бог да срећу! (Полазе Радин, Никола, Новак и Дојчин)

Ј

и **Т**

(за њима).

Хвала! Срећан пут!

Но

(заостане, обазре се и подуже гледа Јелицу као да би јој нешто рекао, затим Дојчину).

И Радул жељан час ишчекује

Да види, вели, дива Дојчина,

То јунаштво и прегалаштво то. (Оду)

Осма појава.

Јелица и Теофанија.

Ј

(као срдито, вијенећи).

Те здравице! (Вијени даље)

Т

(вијени).

Ни ја их не волим.

Да наздраве бар с милим, хајде, де —

Ј.

Са Стеваном Лазаревићем?!

Т.

Да!

Од милоште му веле Високи.

Ј.

Па и ти тако реци.

Т.

Рекла бих. —

Поручују ми да ће наскоро

У прошњу доћи.

- Ј.** Нек је са срећом.
- Т.** Па што ме с њиме бар не наздраве?
(Погледа Јеличин вијенац)
- Ти мислиш све зар увијенити? —
За мој вијенац мени онога. (Показује у цвијећу Јеличину)
- Ј** (даје Теофанији из своје ките).
Ту (показује у вијенцу)
ружу, Тејо, извијенићеш
Одавде. Она овдје (показује у вијенцу)
пристаје.
- Т.** Разумијем и — ево премећем.
- Ј** (извири). Са снајком и са брацом иде нам
Овамо славни чико Теодор.
- Т** (с омаловажењем).
Од цара нашег славни посланик
Теодор Манијак!
- Ј.** Од цара, (нагласом) нашег славног рођака!
- Т.** Ја Теодора тога не волим,
Чим погледаш га — већ је досадан!
- Ј.** Хе, стар је, да, ал' мора живјети.
- Т.** Побуниће нас опет! Куд ћемо?
- Ј.** А куда можеш?
- Т.** Тако нам је свуд.
(Извирујући, тише)
Задржава их. Нешто прича им. (Улазе Анђелија,
Дојчин и Теодор Манијак, а у дну се пред вратима појави Ди-
митрије Антијох, као просјак, погружен, невољан, смјерно чекајући)

Девета појава.

Пређашње, Анђелија, Дојчин, Теодор Манијак, па
Димитрије Антијох.

А (Јелици и Теофанији).

Да л' помоћи вам треба?

Ј }
Т } (заједно).

ГОТОВО.

А (разгледа вијенце и нешто расправља).

Ман (прилази побожно икони Светога Великомученика Димитрија, клања се и крсти, затим повјерљиво Анђелији и Дојчину).

Погостио је јуче овај дом
Сирота доста. Али јутрос ту
Што један бану: дроњак одјећа —
И с писмом га Леону отпавих
Да на мој рачун свега одјене.
И, сад одјевен, ево чека ту.

Д. То на мој рачун. (Анђелији)
Међу госте га.

Ман. Тај не ће тамо.

Д. Зашто?

Ман. Сирак он,
Па како ће међу њих пристати?
(Окрене се Антијоху)

Сад можеш ући како пристоји
У ове сјајне дворе. Срећан си,
Милосрђе их грије хришћанско,
Озарава их Божји благослов.

АНТ (улази погружено, као уплашено, и кад спази икону Светога Великомученика Димитрија, стане према њој и побожно се клања и крсти).

А (Дојчину, показујући на Антијоха).

Најприје овдје нека заложу,
Па онда међу госте. Иначе,
Овако скроман, гладан остаће.

АНТ. Најљепша хвала, госпо.

А. Остани.

АНТ. Ја задовољан — како речега.

Д (посматрајући Антијоха, Манијаку).

Мој рачун све. (Анђелији)

А сад нек заложу,
И одмах амо. (Оде у дну)

А (за њим). Одмах биће све. (Манијаку)

Припремићу ја одмах. (Антијоху)

Стрпи се.

Са добротвором својим великим

Ту забави се мало. Сад ћу ја. (Оде десно с Јели-
цом и Теофанијом)

Ман (за њом, одушевљено).

К'о да си сама мјесто мене ту!

Десета појава.

Теодор Манијак и Димитрије Антијох.

АНТ (исправи се и протегну се, опрезно извирује сад амо а сад тамо,
наравним својим гласом).

Ах! Просјак худи мисле да сам ја!

(Удари се по прсима)

Ја, Димитрије Антијох,
Јелинске странке овдје тајни вођ! (Манијаку)
Овако си ме (погури се и погрузи)

овдје увео

У дроњцима, па сад преобук'о. —

Е, јеси мајстор! Признајем ти ја.

Још само да сам како повео

И мога вјерног Марка Топију!

Ал' довешћу га — ја док разгледам.

А пусти Дојчин још и не слути

По Солуну му како мутим ја.

Ман. Да није само тога Дојчина,

У јелинску би странку ступило

До данас јавно четврт Солуна.

АНТ. И више, више! 'вако потајно

— Колико се већ може — радимо:

У Сјеру, у Водену има нас,

У Скопље неки већ се спремају,

А трговци ми у Биограду

И Будиму већ раде. Тргују

И Варваре нам свуд припремају

За нашу мис'о. Гледај! (Руком на море)

Одавде,

Од овог нашег Мора Јелинског,

Па правац (руком на противну страну)

све до Мора Балтијског,

Електрон гдје ми предци скупљаху

Да основ нашој мисли ударе,
Све мора наше бити. Варваре —
Претопити ил' истријебити!

Ман. Ал' Варвар Дојчин још би треб'о нам.

Ант. А шта би треб'о?

Ман. Против Турака.

Ант. И с њима ћемо лако: Опрезно
Најприје вјеру расклиматати
Да напусте је и начинити
Од обичаја подсмјех господски —
И онда лако — господари смо. (Брижно)
Ал' Дојчинов ми сој у вјери тврд:
Дубоко вјеру крије у срцу
Властелин к'о и себар посљедњи.
И зато морамо уклонити
Ту сметњу нашу, мору Дојчина.

Ман. На који начин?

Ант. Домислићу се.
Ту треба мира, треба времена. —
И јуче ти се истом домислих
Овако да се данас појавим,
Да разгледам и све да проучим.
Ал' више не ћу тако. Од сада.
Кад поћеш амо — ја сам пратилац

Ман. Ал' са мнош одмах не ћеш. Послије
По мене дођи да ме пожуриш,
А Марко онда по обојицу.

Ант. Сва свјетска мудрост у нас тројицу!
(Јелица и Теофанија долазе у дну)

Једанаеста појава.

Пређашњи, Јелица и Теофанија.

Ј (Манијаку). Припремила је сеја. Чека вас.
Поведи, чико, доброг човјека. (Антијоху)
Ти начека се, брате. — Жао ми.

Ант (клања се, гледајући по дворници, просјачки).

У рају овом вјечно остати,
И не мислити никад ни о чем! (Оде с Манијаком
у дну)

Дванаеста појава.

Јелица и Теофанија.

- Ј. Гле како овај просјак влада се —
К'о да га учи чико Теодор.
- Т. Дабоме да га учи. Види се.
- Ј. Смијешни су ти људи учени
Кад своју мудрост другом пружају. —
Не велим ја да мудрост не волим,
Ал' више волим снагу, витештво.
- Т. Па и мени најдраже витештво.
Лазаревића, видиш, Стевана
— К'о Теодор још није мудар он —
Ја више волим 'нако какав је
Нег' мудрост овог чике нашега.
А знам да и ти тако Радула
Бјелоцрквића волиш витеза.
- Ј (збуњено). Не збори то ми.
- Т. Е — гле! Мрско ти!
(У дну се чује: „Да Бог поживи лијепу Теофанију! Живјела!“
Теофанија се узнемири, погледа сад у дну, а сад Јелицу, као
љутито)
Та шта су, Боже!
- Ј. Наздрављају те.
- Т (погледа у дну, ужурбано).
Ев' иде странац!
- Ј (извири). То Димитрије!
- Т. А који?
- Ј. Краљевић.
- Т. То Марков брат?
- Ј. Са Ровина ти сада долази.
Од њега ћемо све сад сазнати:
И како Марко битку поведе
Да Мирча дође ту до побједе,
Да Мирча буде јунак Ровина
И, захвалан, закуне народ свој
За славу ту да Српству с' одужи,

Ал' достојна да буде одуга,
 Ма чекао и пет сто година. (Улази Димитрије, Дојчин
 и Анђелија. Димитрије прилази побожно икони Светога Вели-
 комученика Димитрија, клања се и крсти)

Тринаеста појава.

Пређашње, Димитрије Краљевић, Дојчин и Анђелија.

А (Јелици и Теофанији).

Ви саме ту, а гости сами нам —

(Јелица се и Теофанија клањају)

К (Јелици, врло мирно).

Добро ј'тро, Јело.

Ј (изненађена тим миром Димитријевим, и сама мирно).

Срећно било ти.

А. Ту рођака нам Теофанија,

(Димитрије се мирно клања)

А сеја к'о да за њу не мари,

Не забавља је.

Т.

Ја то не кажем;

У Јеличином друштву пријатно.

А (Јелици). Разговарај ми гошћу, забављај

И драгај да јој није досадно.

Задужи гошћу, достојно ће та

У Цариграду да се одужи.

Ј.

На мене рођа не ће жалити.

А

(Теофанији). Је л' тако, Тејо?

Т.

Збори истину.

А.

У зидинама хладним зебете

А наранчама без вас — (Погледа значајно сад Јелицу
 а сад Теофанију)

Ј.

Знамо већ.

А.

Па лимуни вас жудно чекају!

Ј

(повуче Теофанију).

Да видимо их!

Т.

Води, идемо. (Јелица и Теофанија
 излазе, клањајући се Димитрију а он њима),

Четрнаеста појава.

Анђелија, Дојчин и Димитрије Краљевић.

А. Необично ми то, Димитрије,
Што море — ти га увијек хваљаше —
Не привлачи те више. Чудно ми.
На обали си знао до сада
Привлачити по сате читаве
Чаравну даљ нам гдје се сљубљује
Дубоко море с небом високим —
А данас — нешто —

К (привидно мирно). Тако дође ми.

Д. Окани га се, љубо.

А. Брижан ми.

Д. Над мушким нема власти осјећај,
К'о над вама што има женама.

К. Ишчекујеш ме жељно. — Вјерујем.

Д (одушевљено). И та ти вјера крила подметну

На њима да ми стигне благовијест.

К'о оzeb'о што сунца први зрак

У чежњи чека малаксавајућ',

Па први помол зраке осјети л',

Утварање га само оживи:

И мене, да си благословен ти,

Већ први појав твој ме разведри. —

Необично ми Анђи изгледаш,

Ал' и мени си ти необичан,

Од пута мора да си уморан,

Па ходи амо (нуди га десно)

и одмори се,

Па онда међу госте!

А. Право је. —

(Димитрију, својски)

Да одмориш се мало?

К. Никако. (Мучи се врло, са-
влађујући се)

Од Марка поздрав.

Д. Добро дошао!

- А. Од Марка, знам већ, и од Андрије.
- К. Разумије се.
- Д. Љубо, не ће ти
Заборавити ништа Митар мој. —
(Димитрију, увјеравајући га)
Од како гледам сунце, дражега
Од овога не примих поздрава.
Највећи јунак ево шаље ми
По свршеноме дјелу јуначком
Најдражи поздрав. — Добро дошао
На Појутарје Крсног Имена!
(Анђелији, пун задовољства)
Кад вели да нам није уморан,
Међ' госте, љубо, да га водимо,
Да сви нам чују славу Маркову!
- К. Не нагли.
- Д. Зашто?
- К. Има времена.
- Д (загледа се у Димитрија).
Ти нешто ћутиш?
- А. Нешто промишљаш?
- Д. Да л' још ми што од Марка доносиш?
(Све зачуђеније)
Говори!
- К (мирно). Поздрав.
- Д. Знам. Разумијем.
Ал' осим њега? Осим поздрава?
Тим поздравом си обрадов'о нас,
Ал', видим, кријеш нешто. Бојим се —
- А. Он крије.
- Д. Не криј! Де! Да чујем све!
- К (мучећи се). „Мој благослов и поздрав Дојчину,
Независноме српском војводи
И сину српском најдостојнијем“ —
Са усана му више не чух ништ'.
- Д (пун црне слутње, запрепашћено).
То значи?
- А. Брзо! Де!
- Д. Не оклијевај!
- К (клонуло). То значи --- крај, па више — не питај.

Д (у муци, ухвати се за главу, нијемо упиљи поглед у икону Светога Великомученика Димитрија. Мучећи се).

Да не питам?

А. Шта рече?

К. Не питај

За Марка, ни за брата Андрију,
Ни браћу храбру Дејановиће.

Д (у највећем болу, савлађујући се).

Поведи, љубо, тамо. (Покаже десно)

А (Димитрију). **Идемо.** (Оде десно
с Димитријем)

Петнаеста појава.

Дојчин сам.

Д (сломљен, затвори за њима врата, попохода мало, стане пред Распећем и загледа се, очајан, у лик Христов).

Што би то, Боже?! (Нијемо, пун бола, гледа тако подуже, затим се, исто тако мирно, подуже загледа у икону Светога Великомученика Димитрија)

Свече дома мог!

(Мирно, као окамењен, стоји неко вријеме, па се тихо зајеца, и клоне под иконом Светога Великомученика Димитрија. Станка. Анђелија долази с десна)

Шеснаеста појава.

Дојчин и Анђелија.

А. Одвела сам га, али шта ће сам

У овом часу јада опћега?

Већ и ти ходи, заједно ћемо

Да ове јаде наше сносимо.

(Спази Дојчина, уплашено)

Шта би то? (Прискочи, престрављено)

Војно! Војно! (Подигне му главу)
Дојчине!

Што уради од себе овај час?!

Д (погледа Анђелију, изнемогло).

Ти немаш, љубо, више Дојчина.

А (врисне). Што би то с тобом, војно? (У дну се заори: „У здравље лијепе Анђелије и поносног јој дива Дојчина!“ па онда громко разлијегање: „Живјели!“)

Д (изнемогло, готово шапатам). Чула си:

Ја немам више Марка! (Клоне)

А (храбрећи га). Имам ја! (У дну се заори громко: „Живио војвода Дојчин! Живио!“)

(Завјеса пада)

ДРУГИ ЧИН.

Мала дворница у двору Дојчинову.

Десно врата, до њих прозор. Између врата и прозора двије иконе: Горња Светога Распећа а доња Светога Великомученика Димитрија. Пред иконом кандидиоце, неужежено. У дну отворена врата, па се види дуг тријем. Лијево разбој и ђерђеф Анђелијин а по стијени Анђелијини и Јеличини радови. Јелица код десних врата везе на своме ђерђефу. Сјетна је, невесела. Анђелија долази с десна, тужна, забринута.

Прва појава.

Анђелија и Јелица, затим Владета.

А. Ти везеш, сејо.

Ј. Јад ми везење.

А. Ал' ипак ето ђерђеф пјева твој

Кад милују га златне руке ти. —

А види мога (показује ђерђеф)

јада једнога,

Па истом овог! (Показује разбој)

Јадни разбоју! (Премеће ните)

И брдила и нити плачу ми, (премеће скочце па редом остало)

А скочци хитри — већ обамиру;

Сапињача, па брдо, вратила —

К'о да се све већ окаменило,

А статве јадне — — — прлад сањају. —

Извири, иде неко.

Ј (извири).

Владета,

Лазаревићев стари војвода.

В (улази озбиљно, брижно).

Ја идем сада. Што ћу? Жао ми
Што Дојчину не могах.

А (тужно, слегне раменима). Не ће он

У собу никог осим Јелице
И мене.

В. Мислим сада како ћу
Испоручити све то Царици
И Господару младом.

А. Како јест:

Од Појутарја Митровданова
Из собе није никуд мак'о се. —
Болесник, зна се, никад спокојан,
Непрестано да нешто изнавља,
На напаст кући, својти, свакоме —
А тај ти —

В. Ништа?

Ј (уздахне). Јадни брате мој —

Тај само ћути —

В. Ништа не тражи?

А. Јест, у почетку, у сну трз'о се
И често бунц'о: „Марко!“ „Мирча!“ „Бој!“

И, будан би, уз болан уздисај,

Сам самцат често 'вако јецао!

„Ти оде, Марко, а ја остах сам!

Шта може Стеван? Он је окован.

А шта ли млаки с Босном Дабиша?

Њу Богумилски Дјед већ затоња

На мртавштину. Она издише,

А ја без Марка: сухо дрво — сам!“ —

И тако редом све би спомињ'о!

„Шта може сада Стеван? Царица?

Шта Јевросима са Димитријем?

А ја без Марка: сухо дрво — сам!“ —

Сасушио се, изболов'о се,

Ни слика оне снаге негдашње.

Ј. Умирио се, од кад посласмо
У манастир му пет сто перпера
По жељи да му спомен остане
У нашој Цркви светој, сиротој.

А. „К’о Јела, вели, Дејановића,
Цар Манојлова љуба, душевна,
Што баби вјечан спомен уписа
У манастиру светом Петриском.“

В. Он јасно види тешке прилике
Што господара стежу, бране му
Да отворено против Турака
Већ сада ступи. Па и то би он
Да сви у слогу хоће.

А. Могли би.

В. Ал’ Босна му је непоуздана,
Хрвати опет дахнут’ не смију
Док благослов им Папа не пружи,
А тај би онда благословио
Да Хрват му толико сроза се:
Да гребе очи брату рођеном
За један повлад попа римскога.

(Милутин долази уз тријем)

Друга појава.

Пређашњи и Милутин.

М (мирно).

На вратима је царев посланик
Теодор Манијак —
И моли, може л’ ући?

А. Узалуд.

Ј. Чудновато? Што увијек долази,
Кад зна да брацо никог не прима!

М. Досадио! А не ће отићи
Док не дође по њега пратилац,
А слуга по том по обојицу. —
Ја будно пазим на све тројицу.

(Оде низ тријем)

Трећа појава.

Анђелија, Јелица и Владета.

А. Већ рекох му да цару дојави:

- У Дојчина се нека не узда.
В. И код мене је био. Лукавац —
 Измудрује ме и излукавља.
 Сједина ова није узалуд
 Овуда пала, — Синоћ био с њим
 И дубровачки лекар. Уходе!
 Пријеварке се добро чувајте.
А. Толико је већ било гласника
 И посланика послом државним,
 Па, сазнав стање право, отиду —
 А тај тврдоглав —
В. Чувајте га се.
 (Опрости се и оде низ тријем)

Четврта појава.

Анђелија и Јелица.

- А.** Ти вези, сејо. Ја ћу Дојчину.
 А — с Грком кратко све.
Ј. К'о да си ти
 Ту сама с њим.
А. Говори мало му.
 Поврати му и писмо царево.
 То може да га још опамети.
Ј. И хоће ако мисли искрено.
 Ал' ако смјера што византијски —
 К'о Владета што вели —
А (као умирујући је). Рођак је. (Оде десно)

Пета појава.

Јелица, затим Теодор Манијак.

Ј (наставља вез, сјетно, замишљено).

Ман (долази уз тријем, поздрављајући).

Да Бог да срећу!

Ј (мирно).

Хвала.

Ман.

Дјевојко,

Хајд', обрадуј ме једном —

Ј. Ко би то
Од мене радиј' био, војводо?

Ман. Па како сада?

Ј. Исто — једнако.

Ман. Љекара не ће?

Ј. Ама — никога!

Ман. И цару дође већ необично
Што одговора нема. Брижан с тог

Ј (брзо, прилазећи долапу).

По одговор, знам, шаље. (Извади писмо и пружи га
Манијаку) Ево га.

Ман (радознало, немирно).

То одговор нам? (Размотава)

Ј. Писмо царево —
Онако како стиже браци ми.

Ман (поражено). Ах! (Клима главом)

Како сам се обрадовао,

А оно — наше писмо. — Одговор?

Ј (слегне раменима).

Ман. Проучио га?

Ј. Ма ни поглед'о.

Ман. Ах, грдне штете! (Загледа се у писмо па чита)

Дивна прилика

За затор црне турске немани!

Чуј, како своју слабост открива

Бајазит силни, некад Илдирим!

(Размотава додатак овоме писму и чита врло лагано и разговијетно)

„У мене је много синова и један ће по један
слати к теби људе или да траже од тебе по-
моћ или да те моле да останеш на миру и да
им не будеш непријатељ. Кад ти то вријеме
дође ти ћеш не само одржати све своје земље,
него ћеш присајединити и друге земље уна-
около, и назвати се велик и славан владалац“.

(Смота додатак и чита прво писмо).

Чуј, Дојчине! Чуј, славни јуначе!

Чуј, како шури своме јада се

Бајазит сада! Ето прилике!

Та црна слутња оца несрећног
 У ове дане њима с' истини:
 У пасји род се мржња увукла,
 И псине реже један на другог:
 Сад само клипу баци међу њих,
 И с мјеста ће се пашчад поклати.
 Сулејман вреба Мусу, Мехмеда,
 А Исабег би подијелио
 Бајазитово Царство с онијем
 Ко б' ова три му скрат' помог'о.
 И прилика је сада. У слогу!
 У слогу брзо, диве Дојчине,
 Да осветимо жртве толике
 На Марици, на Савру, Косову! (Смота лист, удари
 се по челу)
 И на то — ништа!

Ј (мирно). Шта се може ту?

Ман. А колико је муке требало
 Уз нашу мудрост и довитљивост!
 И колико је злата отишло
 Док дознасмо све ово!

Ј. Вјерујем,
 Ал' што се може ту?

Ман (слегне раменима). Необично. (Извирује нестрп-
 љиво, немирно)

Заоста дуго Анђа.

Ј. Доћи ће. (Оде десно)

Шеста појава.

Теодор Манијак, затим Анђелија.

Ман (узнемирено сад извири у тријем, а сад прислушкује на десна
 врата).

Уз бђника је њој већ досадно. —
 Разумљиво је, јасно, схватљиво. —
 И светици би већ досадило. (Станка. Клима главом,
 замишљено)

Да л' мисли већ на кога? Бог то зна!
 Што човјек не зна, то испитива. (Чују се кораци
 Анђелијини, Манијак се разрадује. Анђелија улази)

Но, хвала Богу.

А (сјетно, мирно).

Што ћеш, војводо?

Непрестано све исто. (Узме Јеличин ђерђеф и задуби се у вез)

Ман.

Боже мој! —

(Немирно разгледа, накањује се, тихо)

Необично ти, можда, чини се

Што подуже се већ у Солуну

Задржавам. (Тише, љупкије)

А ти ме не питаш

За разлог прави. (Станка, Анђелија сјетна, замишљена, не слуша овај говор)

Не питаш ме?

А (мирно).

Што?

Ман (се силно разрадова).

Ах! Тако! Знаш га?

А.

Не знам.

Ман.

Слутиш?

А.

Не.

(Загледа се, као у молитви, у икону Светога Распећа)

Ман. Све друго схваћам, само ово не.

(Приђе ближе, одрјешитије)

Зачамах ти већ ту у двору ти

Од бригае за те и за заову,

За тебе више но за заову,

Јер она ће се сад удомити,

Ал' тебе што ми чека? — (Анђелија утонула у сјету и не слуша)

Чујеш ли?

Та чујеш ли ме, Анђо?

А (тргне се, погледа Манијака, мирно).

Војводо,

Ти питаш нешто?

Ман.

Ал' ме не слушаш.

О јадима ти причам, бринем се,

Јер шта те по том чека?

А.

Бог то зна.

(Занесе се у рад на ђерђефу)

Ман. Просуди хладно, наговијестих већ,

И што је по те сад природније
— А дани све то црњи ближе се —
Већ —

А (нагло се загледа десно, прислушкује).

Ман (одмакне се). Смркла си се? Нешто промишљаш?

А (опет се занесе у рад).

Ман (се по мало охрабри и приђе).

Бадава што те мисли распињу.
Што дуже мислиш, све ти јасније:
Под Вјечним и ти да си Законом.

(Мучи се, накањује се)

Ил' — (застајкује, промишља)

имаш кога ту (упре прстом у срце јој, али то Анђе-
лија не примијети)

већ одавно,

Па влада ли ту — — (Загледа се врло испитљиво у
Анђелију, па, као да је моли)

Ах, опрости ми! (Потресно)

Не узми за зло што се дрзнух, роб,
У души драг да спомен скрнавим. —

(Тихо, готово шапатом)

И к мени да се млада приљубиш,
Кад видиш какви дани долазе,
А ја бих, срећан, све заложиио
За срећу твоју и за Јелину.

А (тргне се као да је нешто чула, пусти ђерђеф, отвори десна врата и оде).

Ман (уплашено). Опрости Анђо! Часно мишљено!

Поштено, чисто! Чуј! И достојно! — (Као себи)

Та што се сметох! Као да сам се

Показ'о низак ил' недостојан!

(Јелица се враћа)

Седма појава.

Теодор Манијак, Јелица, затим Милутин с Руђером.

Ман (збуњено). Куд брза она?

Ј (мирно).

Браци.

Ман.

Жао ми,

Војвода Дојчин.

Па мислим и дан и ноћ како ћу
Помоћи вам.

Ј. Помоћи може Бог. (Уз тријем иде Милутин с Руђером)

М (улазећи). Магистер славни, Руђер Бистетић,
Из Дубровника лекар чувени.

Ман (клања се). У добри час! И нека му је част,
Поштовање и дика.

Р (поклони се). Јелице,
Ја данас идем. Славном Дојчину
Најљепши поздрав. Увјери ми га
Да Дубровник је каран с бола му.
А с моје стране, Јело, реци му
Да бољак ја већ слутим.

Ј. Боже дај!—
А Радину и Кнезу срдачну
Од нашег дома хвалу.

Р (поклони се). Понијећу. (Уздахне)
Да како могох к њему —

Ј (слегне раменима). Не ће он.

Р. Допусти, Јело, да се опростим.

Ј. Док само спремим све за полазак,
(Милутину, који још чека код врата)
Ти нешто желиш?

М. Хтједох војводи (показује)
Да речем да му стиже пратилац
Димитрије Антијох.

Ј. Па нека и он уђе. — Жури се,
Да припреми се све за магистра.

(Оде десно а Милутин низ тријем. Долази Димитрије Антијох
и стаје на вратима)

Осма појава.

Руђер, Манијак и Антијох.

Р (Антијоху). Та уђи.

Ант (Манијаку). Дуго остах.

Ман. Не шкоди.

Ја могу чекат'! Имам времена.

Господар цар ми још на Западу
По дворовима помоћ мољака.

Р (одлучно, ходајући),

Ја мишљах још да данас покушам,
Уз помоћ што ми даје искуство
И углед наше славне Науке,
Да увјерим их да је потреба
Да већ ме пусте к њему. Али — крај!

Ман. Тај свијет чудан.

Р. Не! Тврдоглав он.
То ми љекари тако схваћамо.
И тако мора бити.

Ман. Истина.

Р. Већ недјељу се дана мотам ту —
Ја! Руђер! Љекар и то врховни
Из Дубровника. Амо стигао
Свршетак да олакшам бџнику.
Ил' да га дигнем, да га исцијелим,
Јер и то бива ако не брани
Божанство штедро.

Ант. И не користи!

Р. Властелин први Босне, чујте ме!
И наш и његов прави пријатељ,
Од Кнеза једва мене измоли,
А зна се како Кнез нам нерадо
Љекаре шаље изван државе
— А видања ми начин чувен, знан —

Ман. Па опет — ништа!

Ант. Веле: Не ће он.

Р. А ја испитуј, трагај, размишљај,
Напрежи цијелу снагу духа ми
Да уђем у траг овој боли,

Ант. Па?

Р. То мора бити потрес душевни
Преосјећајне природе. Да — да!

Ман. Зар тужан глас о смрти Марковој
Толико да потресе душу му
Од онда да се не опорави?!

Р. Преосјећајан!

Ант. Зар је женско он?

Р (увавијесно). По наслутама наше Науке
Ту може бит' и женске природе
По неки дио.

Ман (одмахне руком). То је књижевност!
Ал' државник ти хоће јасно све:
Ту не ће бити чисти послови.

Р. И то би могло бити. (Као да се домишља)
Могло би.

А прилике су замршене им,
Па — можда — он и није више жив —
А оне — Бог зна —

Ант (пренеражено). Боже!

Ман (растресено). Ако — то —

Р (свом снагом). *Tertium non datur*

Ман (брзо). *Sed excluditur!*

Р. И зашто даље ту да дангубим?
Нит' себи а нит' њима користим.

Ман. Ал' ваљало би све то сазнати

Ант. До ситница најмањих!

Р. Мени је
До ситница све јасно.

Ман. Сумњам ја,
Јер мудра ти је Анђа, премудра.
Већ шта сам пута покушавао
Ма у чем да је како ухватим:
У дволичности каквој, лукавству,
Претварању — па ништа. Како би,
Непрестано кад гледаш светицу!
И не мо'ш ову Сфингу Мисирску,
Тајанство ово, ову загонет
Затећи никад у претварању.

Р. Болећива створења поетска
Све виде ту на срца осјећај. —
Шта Сфинга ту? тајанство? загонет?
У науци се схваћа како јест:
То млада жена — мужа бђника —
(Удари се по челу)

И то је — јасно —

Ант. Јасно као дан.

Р (спази Милутина, у журби).

Милутин иде. Спремно. Полазим.

Девета појава.

Пређашњи и Милутин.

М (клања се из тријема, Руђеру).

Све спремљено.

Р. Љепота! Овај трен. —

(Манијаку и Антијоху)

За ваше гостопримство —

Ман (извињава се). Обичај

Р. На понос вашем славном племену. —

У Дубровнику да се нађемо!

Ман. Од срца желим!

Р. Па да видите

Одужити се како Руђер зна! —

А цару моћном препоручите

Под окриље му скромни Дубровник.

Ман (поклони се). По жељи.

Р (праштајући се). Молби смјерној. (Оде низ тријем с Милутином).

Ман } (заједно). Срећан пут!
Ант }

Десета појава.

Антијох и Манијак.

Ант (у журби, упре прстом у врата десно).

Ти стани ту, послушкуј опрезно,

А ја ћу овдје. (Стане како може видјети сав тријем)

Добро пазимо.

Балабан још док стигне, сврши ту,

На договор сви теби идемо. —

Ту мисле да сам теби пратилац

И стари знанац. Ништа не слуте:

На Појутарје Митровданово

К'о просјак да сам ту све разглед'о,

А камо л' да смо једна душа ми

У овом послу светом, великом. —

Да само како срећа послужи,

У чашу да му ово излијем

(показује стакџе из њедара)

Да отправим га тамо — на више,

Јер за тај пут је спреман одавно.

Ман. Ал' магистер се силно довија! —

И да је умро!

Ант. Највјеровније. (Замисли се)

Но, буде л' и то, царство биће ми!

Ман. А моје царство ту: (Одахне, пун среће)

Анђелија! (Узнемири се,

прислуша)

Извири тамо! Ево госпође.

Ант (извири низ тријем, тихо).

Ев' и Милутин са Балабаном.

Ту састаће се сада с госпођом.

Да стоок могу бити, Боже мој!

(Улази с десна Анђелија, мирна, озбиљна. Антијох је и Манијак поздраве)

Једанаеста појава.

Пређашњи и Анђелија, затим Милутин и Балабан.

А (Антијоху). По војводу си дош'о?

Ант (поклони се смјерно). Тешко ми

Без њега дуго бити. Онда — ту —

Код својте — к'о у крилу мајчином —

И ту сам тако срећан.

Ман (Анђелији). Душеван.

А (извири). Од Исабега ево посланик.

Ман. Шта носи?

А. Вели: важну поруку.

Поручих да је болан војвода,

Он опет моли да га примим ја.

(Улази Милутин, за њим Балабан)

М. Војсковођа Балабан с поруком

Од Исабега, сина царевог.

Б (клања се). Од Исабега, сина Муњиног,

Што М у њ у оца свога претече,
К'о мисао брзину имајућ',
Најљепши поздрав дому овоме
И војводи му, славном Дојчину.

А (мирно). Ја жалим што не могу поздрав драг
Да мужу одмах сад испоручим,
Јер —

Б (руком на срцу, клања се смјерно).

Болан лежи. Чусмо. — Жао нам.

(Пружи Анђелији лист)

На ову књигу, поздрав искрени
Од Исабега, господара ми,
Ја молим смјерно, свијетла госпођо,
Да, срећан ја, понесем одговор.

А. Чим ишто мужу пође на боље, (клања се Балабану, и осталима, а они њој)
Учиниће се. (Оде десно)

Б (клања се). Хвала, госпођо. (Оде с Милутином)

Дванаеста појава.

Антијох и Манијак.

Ман (одобровољено).

Е, данас доста тога.

Ант. Премало!

Сад одмах иди за Балабаном,
О раду тачно споразум'те се,
Па сјутра опет амо. Чуо си,
Балабан што нам синоћ казива
Да Исабег сад помоћ моли ту
И Јелу проси. — Споразум'те се
Да Јелу одмах сјутра запроси
За Исабега.

Ман. Добро је. А ја?

Ант. А ти ћеш Анђи јасно рећи све:
По Солуну да већ говоркају
Да Дојчинова душа у небу
Одавно већ се, жељна, одмара.

Ман. И то би могло бити.

Ант. Сигурно.

Ман. Ја и ти смо ограничени.

Ант. Јест!

Не излазимо доста. Не знамо
По Солуну све што се догађа.
Ми једино на странце пазимо.
Балабана смо тако, Владету
И Руђера већ излукавили,
А друге ти већ и не спомињем.
Вечерас ћу изаћи, обићи
До поноћи бар четврт Солуна.

Ман. И ја ћу тако.

Ант. (поуздањем). Њега нема, знам;

О томе ћемо увјерити се.

(Удари са по челу, замишљено)

Гдје оно стасмо?

Ман. Код Анђелије.

Ант. Покажи јој се онда душеван:

Кад Исабегу иде Јелица,
Анђелију на душу узми ти. —
Балабану сад одмах. Брзо све!
И брзо натраг! (Извири, радосно)

Ево Марка мог!

У нашој странци први ми је он.

(Ужурбано тура Манијака)

По свршеноме послу амо!

Ман. Знам. (Оде. У тријему

се поздрави са Марком Топијом)

Тринаеста појава.

Антијох и Топија.

Ант. (као пријекорно идући у сусрет).

Заоста дуго Марко Топија!

То. Ал' пословима нашим.

Ант. (немирно, обзире се). Жури се!

На Великоме Тргу Комненâ
Разгласићеш да нема Дојчина,

- Одавно да је већ преминуо!
- То.** Шта?! Готов дакле?
- Ант.** Па зар не видиш?
То уз пут, знам већ, чућеш сигурно.
Ал' само пази, мудро држи се,
Изненађење да ти не виде.
- То.** Претварање је први занат мој.
- Ант.** К'о случајно спомени, узгредно
Уплет' у Бог зна који разговор,
И, тобоже се, врло зачуди
Одавно како то већ не знају.
Разумијеш ме, је ли?
- То.** Потпуно.
- Ант.** И одмах, с мјеста, до Балабана
— И Теодора тамо наћи ћеш —
Па реци што на Тргу говоре,
И зачуди с' и њима, тобоже,
Што таје то од тебе.
- То** (поносно). Схваћам све.
- Ант.** И ништа више!
- То.** То разумијем.
- Ант.** Већ кући одмах!
- То.** Нема бржега.
- Ант.** Све прилике у сусрет иду нам,
И само небо ето уклони
Највећу сметњу нашу, Дојчина.
Вечерас хитре шаљем гласнике
Бјелоцрквићу, Павлу, Радину
— А они знају даље коме ће —
Да Дојчинову смрт им дојаве.
К'о пријатељ показаћу се тим. (Оде Марко)

Четрнаеста појава.

Антијох, затим Милутин.

- Ант** (хода замишљено, одобровољено, затим стане у дну код врата
и маше руком)
Та гдје си већ? Колико чекам те!
А давно бих већ био отиш'о

Да тебе није.

(Милутин улази, зачуђено)

Жури, брате мој —

Та у што си се то задубио?

М. Да Турчин поздрав шаље!

АНТ. Уљудан.

М. Ал' тога није било до сада.

АНТ (повјерљиво, тихо).

Времена су нам тешка настала,

А тежа, већ се види, долазе. —

И теби мора да је несносно

Што с војводом изаћи не можеш

Из двора тако дуго. Вене он,

А уза њега и ти копниш ми.

Још прије можеш ти ишчезнути

К'о мученик на свијету овоме

Нег' он што може јадник.

М. Боли ме

Што никуд с њим не могу изаћи,

Ал' још је горе, још несносније

— Изрећи не мо'ш — што га не видјех

Од Појутарја Митровданова.

АНТ (зајеца се).

Мој плачидруже јадни, срце ми

Са твојим исто пати, тешко му.

Од како пратим Теодора ја,

Непрестано о боли слушам тој,

И моје срце пуца. (Јеца)

М (ражалашћено). Пустите ме,

Јер срце пуца то кад помислим.

АНТ. Те исте боли и ја осјећам,

Ал' теби ипак лакше долази,

Јер срцу кад одољет' не можеш,

Привући му се можеш одаји

И глас му онај чути јуначки,

Војнике српске што опчињава,

А непријатеље устраиљује,

И то те блажи, па ти доста то,

Ал' мени и та срећа крати се. (Јеца)

М. Ах, да је тако к'о што мислиш!

АНТ (као необично зачуђено).

Шта?!

И мени је та срећа незнана.

На муке ме све веће полагаеш,
Увлачећ' ми се тако у душу.
Поштеди мене. И опрости ми
Што остављам те самог. Боли ме,
Разумијеш ли: боли —

Ант. Гори ми,
И сажиже ме овдје к'о и ту. (Руком на срце Ми-
лутину)

М. Опрости ми, не могу — мука ми. (Оде
врло раскарен)

Петнаеста појава.

Антијох сам.

Ант. Све прилике ми за то говоре
Да није више међу живима.
Размишљао сам дуго. Размишљам
Непрестано и сада о томе. —
Сигурно није. — Ко би знао то
Тајанственом у двору овоме! —
Сад како буде. Ја ћу радити
К'о да га нема. Сјутра знаћу све. —
Туњезгало сам неки био, да,
И спор и невјешт и одгађало,
А смјелост духу непозната ми
До сада била. Морам признати.
Философски о свему судећи
К'о предци моји неки некада,
Урадих стварно мало. Премало!
Ал' сада смјело, вјешто, одважно
Ка светом циљу мојих предака!
Да видим онда ове Варваре
И вође да им видим охولة
Што вјере наше љуску имају,
А срце — њено! Гдје је њима то?! —
А мој ће Марко, сигуран сам ја,
Надухати добрано налог мој.

(Обазре се, омаловажујући)

Где Теодора заљубљенога!

И узбуђен?! И он зар узбуђен?
Будала стара! — Ал' ми треба та. —

(Удари се по челу)

Димитрије, хеј, причувај се ти
Да тебе слично што не задеси.

Димитрије! Зар то доживјети

Код (удари се по прсима)

овог вјерног слуге (куцка се по челу)

овога?!

(Теодор Манијак улази узбуђен)

Шеснаеста појава.

Пређашњи и Манијак.

Ман (опрезно).

Је л' Марко што ти овдје прич'о?

Ант.

Не.

Ман. Страхота, брате! Ми смо будале,
Ал' понајвећа сигурно сам ја.

Ант. Говори, што је?

Ман. Нема Дојчина.

Ант (мирно). И Руђер тако рече.

Ман.

Ето ти!

Пô Солуна већ зна, а не знам ја.

Ант. Ни ја.

Ман. Ту доле срете Марко нас

И прича чудо — сав у сипњи је —

Ант. Ма што је?

Ман. Чудо с Трга Комненâ:

Ту међу собом људи говоре

— Све угледни и прави Солунци —

Одавно већ да нема Дојчина.

Па јутрос, веле, многи видјеше,

Из двора себра два изиђоше

Па, уплакани, ту се јадају:

„И једва му се Господ смилова

Да напаћено тијело смири се

И к себи га позове за увијек.“

Ант. И сад?

Ман. Балабан сјутра спрема се

Да сврши све и кући врати се
Да обрадује господара свог.

Ант. И ти ћеш своје одмах?

Ман (радосно). Одмах, да.

Колико ту већ оклијевам ја!

А ти би то већ трипут свршио,

Док моја мудрост (удари се по челу)

само одлаже. —

Е — сада да се с Јелом опростим!

(Растресено, растирући чело)

А не знам — Боже! позна ли ми се —

Ал' — срце — опрез!

Ант. Опрез! Паметно,

Јер сјутра нови замах почиње

У раду нашем. (Оде низ тријем)

Ман (за њим). Знаћу, не бој се.

Ант (врати се, као да се сјети).

Промијенићемо сјутра обичај

Да по те дођем понајприје ја

А онда Марко по нас обадва:

Ја не ћу по те доћи а ни он. (Оде брзо).

Ман (за њим, одобравајући).

Ах, достојнога пратиоца ми!

Седамнаеста појава.

Манијак, затим Јелица па Милутин.

Ман (узнемирено прислушкује, отвори врата, Јелици, која је још
иза позорнице).

Ја идем. Сâм сам. Сви су отишли,

И пратилац ми оде. Послах га

Да не чека на мене толико,

Јер може он ти, ал' не могу ја

Без опроштаја поћи одавде.

Ј (мирно). Ј не бих чики за зло узела.

Ман. Колико ли се пута опраштам

У жељи да сјутрадан дочекам

На боље да се све окренуло!

Ја морам, Јело, жеље жаре ми,

Већ (потресно) жељама извидат' бђника.

Ј. Ја мишљах наћи ту Милутина.

Ман. Далеко није. Мора наскоро
И он овамо стићи. (Обазре се и спази у дну Милутина)

Ево га.

Ја идем сада. (Опрости се и оде. На улазу се поздрави
с Милутином)

Ј (за њим). Срећа чики мом.
(Улази Милутин).

Осамнаеста појава.

Јелица и Милутин.

М. Досадише ми он и пратилац;
И онај њихов слуга досадан,
А не дају се увавијестити. —
Да сам их ђаво носи одавде,
И пријатељство, родство им и све!
И ако нам је род и пријатељ,
Ал' ја то родство, пријатељство то
Не могу никад срцу привити.

Ј (без досадашње сјете).

За данас нико већ не долази.
И ти се можеш сад одморити,
Милутине. Ту остани сад сам,
Ја опет идем снајки.

М (осјетио промјену у гласу Јеличином, стане као укован и зачу-
ђено се загледа).

Боже мој!

Ј (повјерљиво).

У руци Господ има срећу нам.

М (сав пресрећан, одахне).

Ах!

Ј. Тише само. — Чуј, Милутине.

Кад силна радост изненада ти
Сву узме душу па је потреса,
Захвали Богу тихо, у себи,
Нек осим Бога нико у душу
У томе ријетком часу не гледа:
Тек тада радост чисти душу ти

И уздиже је, преображава,
 И подобу божанску онда тек
 Задржава ти човјечији лик. —
 Примијетиле смо оба двије нас
 На бољак све да иде браци нам,
 Ал' крисмо радост нашу стрпљиво.
 Па још бисмо је криле, али он
 (у све већој радости)
 Већ хоће амо!

М. Слава Господу!

Ј. А ти се мало стрпи овдје. (Оде десно)

М (за њом). Ах!

Деветнаеста појава.

Милутин, затим Јелица.

М. Сам Господ шаље милост људима.

(Клекне пред иконом Светога Великомученика Димитрија и занесе се у тиху молитву. Јелица се враћа, а Милутин, чувши кораке, дигне се, пун тихе радости)

Ј (улазећи). У Господа нам нада.

М. Слава му!

Ј. Све надгледај и брзо врати се.
 (Милутин оде радостан)

Двадесета појава.

Јелица, затим Анђелија и Дојчин.

Ј (приђе икони Светога Распећа, побожно).

Помози нама — брата подигни.

(Клекне. Тишина)

Од себичности душа слободна —

За себе ништа — све за брата мог!

(Станка. Десно се отворе врата, али Јелица, занесена у молитву, не чује. Улази Анђелија, срећна, за њом Дојчин, блијед, изболован, али — окријепљен)

Д (види Јелицу у молитви).

Ах!

Ј (тргне се, спази Дојчина и прискочи му).

Брате! (Загри жељно Дојчина)

Д. Сејо! Твоја молитва
Помогла.

Ј. Срећо!

Д. Снага враћа се!

Милутина ми зови.

Ј. Овај час. (Оде)

Двадесет прва појава.

Анђелија и Дојчин.

Д. Ах! Љубо! Душо!

А. Што би, Дојчине?

Говори, војно.

Д. Анђо! Анђеле

Мој чувару! Да л' осјећаш ти то?

(Пружи десну руку)

Гле, привире ми снага чудесна!

Ви'ш, осјећам ти привир!

А. Благослов.

Д (одушевљено, пође).

Ја идем напријед, љубо!

А. Са срећом.

Д. Заостах дуго. Назадовах дост'.

Ал' сада напријед! Снага носи ме

— Непрестано ми нова привире —

А Свети Дух је води разумом,

Љепота твоја рад ми прожима. (Као себи)

Да, крив сам. Крив ја. И те како крив,

Што пустих срце да се сроза скроз

У осјећајност ми болећиву,

А немилосно вријеме измакну. (Одлучно)

Ал' сада стегни кривца, Дојчине,

Да изгубљено вријеме накнади. —

Опрости, љубо, све ћу стићи ја.

(Враћа се Јелица с Милутином)

Двадесет друга појава.

Пређашњи и Јелица с Милутином.

М (пресрећан, притрчи жељно руци Дојчиновој).

Што жељах жудно, срећно дочеках!

Д (одбија). То не тражим. На посао ћемо.

М. Ишчекивам га жељно одавно.

Д (Анђелији, извињавајући се).

Заостали смо.

А.

Није војно крив

Што нема више Марка, Дејанâ. —

Да, Српство с тога пуно болова,

(увирући се Дојчину)

Ал' оно има још соколова. (Полазе у дну)

(Завјеса пада)

ТРЕЋИ ЧИН.

Мала дворница у двору Дојчинову.

Све као у другом чину. Јелица сједи, држи ђерђеф, замишљена, сјетна.
Анђелија долази с десна, раздрагана, срећна.

Прва појава.

Анђелија и Јелица.

Ј (разведри се мало, пође Анђелији у сусрет. Тихо).

Шта ради брацо?

А.

Пише.

Ј.

Устао?!

Е, то је нагло!

А.

И ја рекох му,
Ал' он овако: „Зар би хтјела још
Онако да се сушим и даље,
А безвриједно да дух ми гаси се?“
Заостао је, вели,

Ј.

Нека је!

А.

А испаван је, оран, одморан,
И ради ено да је приповијест.

Ј.

Ах, само кад је дао добри Бог
Да стара му се снага повраћа!

А.

И сад ће амо, али никога
Још данас не ће примит' —

Ј.

Како би!

То не мож' док се не опорави.
Ја сама овдје дочекиваћу
И све к'о — до сад. Ни споменути
О промјени на боље никоме,
Док послове он све не сустигне.

А.

Ни Теодору!

Ј.

Ама никоме!

А. А Теодор кад стигне, нека га
 К'о до сада. Нек чита буде л' сам,
 Ил' нека пише, то му навика.
 А дође л' још ко, он ће причати
 По обичају као до сада
 Док пратилац по њега не дође,
 А послѣје слуга по обојицу.
 А може и Балабан остати
 И данас доћи.

Ј. Свакоме ћемо
 И данас исто рећи. Нека он
 У својој соби ради. — И ти с њим,
 На руци да си му непрестано,
 А ја ћу овдје — као до сада.

А. А онда ћемо радо, од срца
 Објавит' сваком да је Господ Бог
 Сву своју милост на нас излио.

Ј (побожно, према небу).

Ах, штедар је и многомилостив!

А (загледа се испитљиво у Јелицу).

Ал' ти си нешто брижна —

Ј. Муче ме

Балабанове вијести немиле
 Јучерашњег дрског писма му:
 „Да Исабегу, сину царевом,
 Сакује срећу жаром срца свог.“

А. Он тако мора. То је порука,
 И уљудност је дворска. Он је зна,
 Разумије и по њој поступа.

Ј. Ал' немила ми ова порука,
 Од немила је, — па немилија.

А. Ти буди мудра.

Ј. Мудра буди ти,
 Сотона кад се дрзну народни
 Провалије да реда преда те:
 Па „Исабег је јунак“, наводи,
 И одмах дода: „Он је Муњин син.“
 „К'о мис'о му брзина“, наставља;
 А ја у себи мислим, рекла бих:
 Од њега бржа Српска Мисао.

Па, вели тамо, да је племенит.
 А племенит је зато, ваљада,
 Коранове што суре натезе
 По ђеифу — кад како устреба.

А. По сурама и тебе проси он.

Ј (одрјешито). Узалуд проси! — Зар би хтјела ти
 Да Дојчинова сеја једина,
 Да перјанице Српства сестрица
 За Турчина ти пође?

А. Никако!

Ал' да те пит'о, шта би рекла му
 На причања толика?

Ј. Ништа ја.

Зар он да зна што мисли Јелица?!

(Прстом по челу)

Што овдје стоји — само Господ зна. —
 Кад помислим што би са Душицом,
 Тим чистим крином двора Балшина,
 Што собом брату Скадар откупи.
 У мени крв ускипи.

А. Правично.

Ј. Док Мурат био, царовала та,
 А шта је сад?

А (слегне раменима).

Ј. Не жели Јелица
 Да њеном стазом пође. Никада!
 Ни Тамарином, Теодорином,
 Па ни Милевиним. И радије
 Калијопи ћу игуманији
 У манастиру светом Петриском
 Да Господу се Богу посветим.

А. Одбаци такве мисли.

Ј. Лијепе су.

А. Ал' имаш љепше. Узбуђена си.

Ал' док се смириш, (упре јој прстом у срце)

ту упути се

У своју област. Ту ти вјерно све.

Ту обиље љепота. Бирај их.

А што ти на ум паде манастир?!

Па и да хоћеш, не бих дала ја
У манастиру да ми увенеш.

Ј (уздахне). Увенути је ред ми. Јасно ми.
И ту љепоте има. Наћи ћу.
А гдје је љепше, узвишеније,
И Богу драгом гдје ј' угодније
Од манастира светог?!

А. Истина!
Ал' не мораш ти тако.

Ј. Не морам.
Ал' видиш сама: никад Радула;
Па Радулова бабе никада.
К'о да је вијек већ прохујао
Од Ђурђева, од Славе Маркове,
Кад оно први глед нам састави
У једно душе наше за увијек —
А од њих никад гласа Никада. —
Походили нас многи до сада
У овој тузи, једва минулој,
А они никад! Па да пишу бар!
Ал' не чудим се баби староме,
Нег' Радулу што ништа не пише.

А. А шта ће писат'?

Ј. Нема, је ли шта?

А. Хе, није лако, сејо, писати

Онако како човјек осјећа
Да и други то исто осјети
Из писма твог.

Ј. Нек пише како зна.

А. Ја вјерујем да тако ради он.
Покушава. Кад види невјешт се,
У муци, што га с тог обузима,
Писанију ти, мучан, одложи
И жеље ти у духу управља.

(Загледа јој се у очи)

Па реци сад, ал' право реци ми,
Колико ти је пута дошао
У мисли он?

Ј (као застиђено). Та што ме питаш то?

А (увавијесно, загрли је).

Е, видиш, то те питам: Сваки пут
 У мислима кад походи те он,
 На њега и ти одмах помислиш,
 То истина је жива. Вјеруј ми,
 Овако му је лакше, спретније.
 А писање му тешко долази.
 То Марко само славни Краљевић
 Ненадмашан ти вјештак био је
 У писању к'о царев писар, знаш. —
 А Радулу су други дарови
 За овај живот дани.

Ј (замишљено).

Утјеха.

Ал' празна, сејо.

А.

Нек си пуна ти

Лијепих вазда мисли.

Ј.

Опет је

И то ми утјеха.

А.

Ал' пуна сад

И снаге и живота, љупкости,

(Дојчин долази с десна)

Друга појава.

Пређашње и Дојчин.

Д (и ако се још виде дубоки трагови дугог боловања, он је већ сад одморан и свјеж, држи гомилу списа и перо. Узбуђен је, али то прикрива).

Добро ј'тро, сејо!

Ј (приђе му).

Здраво устао!

Ал' прерано си ипак.

Д.

Мора се.

Заостах, сејо.

Ј.

Ал' већ сустижеш. —

(Гледа га испитљиво)

У души — нешто — видим —

Д.

Видиш све!

(Нагло и срдито, јер не може више да се савлада)

О, то је пропаст!

- А.** Војно!
- Ј.** Брате мој!
- А.** Та ко ти скриви?
- Д.** Ето гризе ме
Тај порук, писмо Исабегово
И посланик Балабан! Што ћу с њим?
Да није што је, бацио бих га
У тамницу и ту нек причека
Док по њега и ову поруку
Господар му се сам не упути.
И то ме (руком по челу)
овуд' бије. Мучи ме. —
- А.** Одложи писмо Исабегово,
На друга можеш одговорити,
У њима ти је братски споразум,
Разведриће те.
- Ј.** Сва су повољна.
(Милутин улази)

Трећа појава.

Пређашњи и Милутин.

- М.** Ту војвода је. Чека.
- Д.** Теодор?
- М** (потврђујући).
Да отправим га?
- Д.** Није потребно.
Нек само уђе. Амо (покаже десно)
идем ја,
А ви — к'о до сад. Нек о мени се
Још ништа страним не објављује,
Док ово овдје све не проучим,
Не могу ником, љубо, на очи
Док послове ту све не сустигнем.
(Показује списе)
Још ово не проучих. Како ћу
— Ма не знам к'о да сад ме походи —
К'о незналица, к'о заосталац
У ове дане да се покажем?

Заостах већ — па с Теодором ту
 Да празнословим? Да га забављам?
 То, докôни, вас троје можете,
 А мене пос'о чека. Журим се. (Милутину)
 А ти већ своје знаш. (Оде десно)

М (за њим). Разумијем. (Оде низ тријем)

Четврта појава.

Анђелија и Јелица.

Ј. Чудноват, сејо, овај Теодор:
 Не додија му амо сваки дан
 Да увијек слуша једно те једно.

А. Преокрету се нада.

Ј. Ко то зна?
 Ил' уходи нас?

А. Рођак?

Ј. Ипак му
 Све кратко рећи као до сада.

А. У разговоре ја не улазим.

Ј (пође десно, погледа ђерђеф).

Ти, забаво, ти, разбибриго ми,
 Ти често пута вјерни штите мој
 У приликама тешким, чека те
 Сад опет стари пос'о. (Извири)
 Ево их.

Овамо (покаже десно)

сада ја ћу. Одавде
 Ја обоје вас чујем једнако,
 Одавде тебе, брацу оданде,
 На руци обадвома.

А. Златна си.

Ј (узме ђерђеф и пружи га Анђелији).

Сад разбибрига теби он и штит
 Код досадних посјетилаца.

А. Да.

Ј (ђерђефу, као заповједно).

На задовољство да си свима нам.

(Уђе десно и затвори за собом врата. Долази Милутин и Манијак)

Пета појава.

Анђелија, Милутин и Манијак.

Ман (улазећи). Да Бог да срећу, Анђо!

А (с ђерђефом, једнако мирна и озбиљна).

Дао Бог!

Ман. У обичај ми начин прешао
Од како послом дођох државним:
Па прва дужност сваког дана ми
Походити све драге, мислећи
Да данас, можда, боље застанем.

А (умирено и озбиљено).

К'о јуче.

Ман. Исто?

А.

Исто.

Ман.

Памет ми

Већ немоћна у овој прилици,
Па стала, Анђо, сасвим. Не може
У овом јаду нашем снаћи се.
Па ипак — нешто мислим — надам се,
А нада ми —

А.

У руци Божијој.

Ман. Ал' брига мене мори. (Замисли се)

Тешко ми,

Не умијем изрећи осјећај

И то ме мори. — Не знам. — Згара ме.

М (Анђелији). Ја могу ићи, госпо?

А.

Слободно.

М (Манијаку). На служби. (Оде низ тријем)

Ман (за њим).

Хвала. Јавићу ти се.

Шеста појава.

Анђелија и Манијак, затим Дојчин.

Ман (опрезно). Већ дуго мислим. Чекам. Горим сав. —

(Скањујући се, тихо, потресно)

Ишчезавам ти већ у чекању

На прилике да раде за мене. —

Да, прилике су права благодат
 Кад саме ти од себе наиђу,
 Ал' чекање је на њих очај сам.

(Оклијева, па мало слободније)

И јуче доста јасно рекох ти,
 Одавно већ ти наговјешћујућ',
 Ал' ти, дабоме, не чу ријечи ми.
 Не велим да се чиниш невјешта,
 Тек видим да ме јуче не слуша,
 Заокупљена бригом. Схваћам то.
 Ја прилике ти кућне познам све,
 И схваћам душу што ти потреса,
 И твоји јади — моји, знам их ја.
 И мреже видим како плету се
 Ту око тебе, дома. Видим све.

(Мучећи се, па, као одлучно)

И, док још није касно, погледај
 Што с' око тебе спрема. Све ти знам.

(Приђе ближе, повјерљивије)

И од срца ти велим: Шта ћеш ту?
 Да само даље венеш?

А (није више замишљена, него, и ако врло мирна и озбиљна, са-
 брана, па, чувши ове ријечи, пусти ћерђеф, погледа Теодора,
 али не више оним досадашњим мирним светитељичким погле-
 дом, већ погледом жестокиим, што сажиче, а гласом силним што
 пријети).

Шта је то?

Д (отвори врата и стане запрепашћено, али га не види ни Анђелија,
 зачуђена, а ни Теодор, узбуђен).

Ман (се разрадова овом промјеном Анђелијином, све усхићеније).

Код мене све ти биће по вољи,
 Што само смислиш, све ћеш имати.
 Погађаћу ти мисли, по њима
 Све чинићу ти да те усрећим.
 Све до сад моје — твоје од сада.

(Анђелија гледа све зачуђеније)

А што те сада чека? Промисли!

А Дојчин ти и тако у небу —
(побожно према небу)

Да Господ му се души смилује —
И стрепи за те (диже руке према небу)
отуд

Д (бијесно насрне мачем). Истина!

Ман (се престрави и сруши).
И дух ми!

Д (напери мач). Дух ти, видиш, донесе

Ман (у смртном страху).
Ах!

Д. Заслужени дар за бригу ти!

Ман (дигне руке).
Опрости! Милост!

Д (спусти мач, презирно). Устај! Уста ми

Изрећи не ће име, које ти

У положају таквом приличи. —

Па иди! Бјеж'! За ломачу си ти!

(Мачу, враћајући га у корице).

За тебе стидно било, снаго ми,

Овакву крв још ти да пролијеш.

Ман (клекне, склопивши руке).

Све сплетке саме —

Д. Луде главе ти.

Ман (руком по врату, клечећи).

Не штеди луду главу. Скини је!

Опрости ме од гријеха!

Д. Устани!

Ман (устане, поклони се, руком према мачу).

Он једини је кадар душу ми

Да овог часа у рај отпрати!

Д. Захвали мачу овом поносном,
Што, сабрав се у овај кобни трен,
Тај кукавички дах ти поштеди,
И отклони срамоту вјечиту
Да нахука се њиме.

Ман. Хвала ти.

Д. И кажи тамо цару рођаку

— Али праву само реци истину —
 На двору како посланикова
 И како му се овдје проведе. (Умирено пође десним
 вратима и зове)
 Изведи, сејо! Иде војвода.
 (Јелица излази мирно)

Седма појава.

Пређашњи и Јелица.

Д (мирно и хладно).

У журби нам је чико Теодор,
 Пожурују га важни послови,
 Па обичаје старе прекида
 Да засједне ту, да се забавља
 Док његови по њега не дођу.

Ман (клања се нијемо и оде с Јелицом низ тријем сав сломљен).

Осма појава.

Анђелија и Дојчин.

А (слегне раменима, чуђењем).

Још прекјуче се сумњив чинио,
 Ал' ја, у бризи, то не узимах
 У збиљу. Мишљах: природено му;
 И природена ћуд и брбљивост.
 И јуче нешто тако зборио —

(као да се домишља)

Да, сад се сјећам, слично било му
 Са разговором прекјучерашњим,
 Ал' ја се на то и не освртах —
 А сада —

Д (послије размишљања, одсјечено).

Био! Више нема га!

О њему више ништа! Свршено! (Замисли се)

А (повуче Дојчина).

Толико мислиш! (Повуче јаче Дојчина)

Нешто мучи те?

Д (мучно). Мој нерад што се диг'о на мене!

А. Та какав нерад?

Д. Зар га не видиш?

Навалио је на ме, стеже ме,
И сад се носи са мнош. Витлам га,
Жестином силном витлам нерад ја.
Он види да ћу ја надвладати,
Па ипак још ме драшка, подбада,
И ликује што ја надвлађујем.

А. То једини је непријатељ ти
Што, побијеђен, не мрзи на тебе.
И та ти мис'о душу уздиже.

(Пође десно, опази у дну Милутина, па стане. Милутин улази)

Девета појава.

Пређашњи и Милутин.

М (стане код врата). Не могу даље. Морам рећи.

Д. Што?

М. Од чељади не могу макнути.

Д. Шта хоће?

М. Пита кад ће доћи час
Да и њој свој већ сунце огране
К'о мени што је.

Д. Што поручују?

М. Ал' сви ме траже, сви ме питају
Не једноставан, кратак одговор,
Већ дугу причу, па не могу већ
Измоћи свима. Амо хоће сви,
А ја их мирим.

А. Нек се стрпе још.

М. Ал' нема ко би те умирио —
Већ сам господар да се појави.

Д (потапше Милутина по рамену).

Појавиће се. Реци, доћи ће.
Још мало само.

- М.** Сви се радују
Што молитве им Господ услиша.
- Д.** Походићу их.
- М.** Казао сам им.
И многи су се увавијестили,
Ал' Богоје, соколар, никако,
Већ наврло је амо, стао ту (покаже у дну)
К'о укован и хоће овамо.
- А.** Да пустимо га?
- Д.** Кажи Богоју
Нек уђе часом амо, да ми све
Испоручи што жели.
- М.** Журим се.
(Весело пође. На вратима у дну стане, па, Богоју, који се још
не види)
Ти накуца се. Отвори ти се. (Оде. Богоје улази)

Десета појава.

Анђелија, Дојчин и Богоје.

- Б** (клекне). Ту (руком по врату)
растави ми одмах, ако се
Неподобна ми каква намјера
Наслутит' могне само.
- Д.** Остави.
- А.** А ко ти вели?
- Д.** Ко ли мисли то?
- Б.** И хвала!
- Д.** Горе!
- Б** (дигне се). Господару мој,
Милутин синоћ обрадовао
По двору чељад, па ме моли та
Да и ја видим и да дојавим
И њима —
- Д.** Данас, реци, зваћу их.
- Б.** Ја, срећан, идем јавит'. (Поклони се и оде радостан)
- Д** (за њим). Јави им,

- Д. О коме ти то причаш?
- Ј. Причам ти
О несрећнику Теодору.
- Д. Стој!
О њему више ништа! Нема га!
- Ј (увирући се Дојчину, увавијесно).
Ал' чуј ме, брацо!
- Д. Слушаћу те све,
Ал' о њем ништа више. Нема га!
- Ј. То лако може бити, ако је
Већ у море се сурв'о, очајан,
Јер такав тамо изгуби ми се.
Ти мораш чути ову истину.
Од истине не бјежи Дојчин.
- Д. Не!
- Ј. Заслужила бих укор, више још
Да не кажем ти ово.
- Д. Збори, де.
- Ј (погледа Дојчина, па Анђелију).
До сада ми је била досада
Говорит' с њим. А доскочице му,
И мудричења, надмудривања
Досадила ми. Он је изгубљен.
Па чисто ти не могу вјероват',
Још и сад мислим: привид био ми.
О, Боже драги!
- А. Какво чудо ти?
- Ј. Од суза пута видјет' не може,
Басрља амо тамо, посрће. —
(Заломи рукама)
Да мудар чича плаче! Боже мој!
Потекоше и мени сузе.
- Д. Што?
- Ј. Кад јадати се узе јецајућ':
„Све сплетке турске на ме јадника!
У Солун Турци — то је сигурно —
Донијеше глас, и тај ме уништи,
Одавно већ да нема Дојчина,
А љуба, сеја не објављују
Ту грдну тугу своју никоме.

Ја повјеров'о. Лаковјерје ме
 По лудој старој глави удари,
 И упропасти све што имах ти
 На себи боље. Куку до вијек!“
 Ту зајеца се, једва настави:
 „Што не уби ме одмах онај трен
 Кад грдно тако осрамотих се!
 Пред царом никад више не смијем
 Појавити се. Што ми остаје
 Нег' убити се ил' утопити,
 Да више мене жива не види
 На овом свијету нико! Нек је крај! —
 А, лаковјеран, чисто мислио,
 Поштено, право, часно, достојно
 К'о предци моји сви до једнога. —
 Опрости, Јело! Снајку, брацу ми
 Замоли нек и они опросте,
 Јер сплетке црне руше једнако,
 Па био човјек јадни крив ил' прав.“
 То рече, па се опет зајеца
 И изгуби се морском обалом. —

(Станка. Дојчин и Анђелија замишљени. Јелица погледа сад једно, сад друго)

И домишљам се, све ми изгледа,
 Ту има масла Балабанова.

Д (тргне се, врло узбуђено).

И опет ови Турци! Они ми
 Не дају мира нигдје. На њих све!

(Анђелији, дубоким болом)

И ти сад велиш да се смирим —

А (умирујући га).

Да.

Д. А потреси све жешћи на мене,
 Изнемоглога јадног бѠника,
 Из постеље што с' истом придиг'о. —
 Де сада нађи, чудотворко ми,
 И тјешитељко моја, нађи ми
 На ове ране мелем.

А.

Вријеме ће,
 Јер сада идеш напоредо с њим,
 А оно воли своје путнике.

Д. Заостаоце мрзи.
А. Стиг'о си.
 (Милутин долази)

Тринаеста појава.

Пређашњи и Милутин.

М. Војсковођа Балабан!

Д. Још је ту!
 И амо иде! Каква безочност!

Ј (одлучно, показује десно).

Овамо ћемо, брацо, ја и ти
 За пречим послом. Овдје нека с њим
 Све послове нам снајка расправи.

М (приђе ближе, повјерљиво).

Да речем да га не примамо?

Д (савлађујући се). Не!

Он може ући. Ја бих радо сам
 Ту примио га сада.

Ј. Никако!

Д. Ал' послове још све не сустигох,
 Па да сад ступим к'о заосталац,
 Овакав да се с њиме сусретнем! — —

А. Та узбуђен си врло. Мог'о би
 Наглином што још и покварити,
 А тога сад највише чувај се;
 Сад мораш бити најопрезнији
 У прилици оваквој.

Д (узбуђено, савлађујући се).

Љубо, чуј:

Вријеме треба да ме извида
 Од потреса толиког, а гле сад
 И оно с' ето диже на мене;
 Што даље све то јаче вија ме.
 Ја видим неку таму пред собом,
 У тами — нешто — не разабирем,
 Ал' слутим да на добро није ми.

А. Отвори очи, војно, тргни се:
 Вријеме ти је прави пријатељ,

И стегни срце, памет нек ти је
У овом часу господарица —
То прилике сад ишту, Дојчине.

Д. Још могу ово срце стегнути,
Господар његов још је разбор ми.
(Полази десно као умирен)

А (уостављајући га).
О писму ако стане питати
И поруци?

Д (стане, узбуђено, жестоко).
Да тебе пита то?
И тако још да буде безочан!
Па с тим у савез? И у сродство с тим?
У савез ни са оцем његовим,
А камо ли са сином невриједним,
Што против оца, браће диже се!
И зове мене ту у писму том
Да помогнемо сад у борби му
И ја и Вук.

А. Награђује вас он.

Д. Награђује нас и те како још:
Да раскућимо оно кућиште
Што криво нам предци скућише
Над Стевановом главом. Нуди он
Да јужна област мени припадне
А Вук да себи узме источну.
И овај савез (Јелици, потресно)
ти да крунишеш!

Ј. То не ће бити!

Д. Док је брата твог!
(Разгледа списе, забринуто)

Сви до сад што су долазили ми,
И они што су књиге слали ми
— То треба сад на уму имати —
На једну своју страну иду сви
А сам на своју Радин Јабланић.

(Извади један спис, живо)

Гле како само пише одважно
И поуздано! Ја му вјерујем.
Ни трага каквој лукавости ту.

- Он људски мисли, људски поступа.
- А.** Та одлика му још од предака. —
Ал' како мисле друге војводе
И властела нам како остала?
Па како мисли Стеван Високи?
Па Нелипићи? Вук? И Дабиша?
Па Шубићи? И они остали?
У овај час то треба знати све.
- Д.** Сви добро мисле, добро желе сви,
Ал' добро када радит' устреба
За добро свега свога народа,
Тад многи клоне, многи збуни се,
На опћу дужност и заборави.
- А.** Ал' Радин такав није?
- Д.** Јунак је.
Не постоји код њега заборав.
И к њему првом сјутра гласнике
Одаслаћу, да одмах сазна све
О раду ми и спреми. Срећан ја,
Што снага ми се стара повраћа!
- М.** Ах, слава Богу!
- Д** (Милутину). Близу да си. (Оде десно с
Јелицом)
- М** (за њим). Знам. (Оде)

Четрнаеста појава.

Анђелија, затим Милутин с Балабаном.

- А** (оде десним вратима, отвори их и нешто клима главом, па их онда затвори и задуби се у вез крај разбоја).
- М** (долази у дну и стане на вратима, за њим Балабан).
Војсковођа Балабан, сунчевић,
Заостао и данас.
- А** (мирно и озбиљно). Срећа му.
- М** (пусти Балабана напријед, поклонивши му се).
И даље сам на служби. (Оде)
- Б** (за њим). Хвала ти.

Петнаеста појава.

Анђелија и Балабан, затим Дојчин.

Б (клања се достојанствено, све му држање одаје пуну одлучност).

Заоставши и данас, помислим
 Да навратим се опет. Можда ћу
 Извјесније што данас понијети.
 Најмања нада да ме испрати,
 Да надом господара усрећим. —
 Ах, ноћас мио санак снио сам,
 А милу санку срећа пратиља!
 И данас ће нам срећу дати Бог
 — Од мајке то сам давно слушао —
 Да господару, сину Муњином,
 К'о муња да му срећу дојавим.

А (мирно). К'о јуче.

Б. Исто?

А. Исто.

Б (слегне раменима). Виши знак.

А (мирно гледа вез).

Б (упиљи се у Анђелију, али како она никако не скида очи с веза, настави он сада, пуно слободније).

Да л' проучи ми, свијетла госпођо,
 Најдражи порук сина Муњиног?

А. Прочитах га.

Б. Ох, срећан, чујем то! —

Још и ту да ме срећа послужи,
 Да господару срећу дојавим.
 Ја знам да веће среће не може
 Од ове нико јавит' никоме,
 А његова је срећа живот мој,
 Јер ово срце куца за њега. —

А (мирно гледа у рад).

Д (извири, запрепасти се, али остане мирно на вратима).

Б. По томе судим, знајућ' прилике

И твоје све и дома твога све,
 Да Јелица већ чека приправна,
 Да иде са мнош господару ми —
 А пратња ено чека.

Д (скреће главом и мучи се).

А (нагло се исправи, врло одрјешито, поносно).

Кога?

Б (мирно).

Њу.

А. А ко то тако нагло тражи?

Б (равнодушно).

Ја — —

По господара мога поруци. (Приђе ближе, повјерљивије)

А што се тебе тиче, вјере ми,
 Господар ми је врло душеван
 — Не говорим то к'о војсковођа
 И слуга његов најоданији,
 Већ кажем што је сваком познато
 Да има душу чисту, правичну —
 И о теби ће он се бринути.

А (одсјечено). Што значи овај говор?

Б (мирно, поуздано).

Истину. —

(Повјерљивије, приђе још ближе)

За Теодора ако не мариш
 — Разумијем, да, није прилика —
 Господар ће ми, наговијестих већ,
 И о теби се својски бринути
 Онако како положају ти
 И достојанству твоме приличи.
 На њега ми се не ћеш тужити,
 Из раја Јеле твоје он ће ти
 Још неказане жеље златити.

А. Што значи све то сада?

Б (већ изгубио стрпљење, безобзирно и одлучно).

Значи то:

Ја не знам сада зашто таји се
 И оно што је сваком познато,
 Ал' дјеца већ по граду причају:
 Одавно да је Дојчин у небу —
 Па — (слегне раменима)

Д (устежући се у највећем савлађивању, сад бијесно насрне мачем)

Ево га сад правац из неба.

(прободе Балабана)

Из дома да изагна сотону!

Б (падајући). Небеска против мене прилика!

Ту престаје сад свака људска моћ,

Небеска кад се дигне.

Д.

Дигла се

Да уручи ти потпун одговор

За Исабега, господара твог.

Б (у мукама, издишући).

Ја одано за мишљах прѣдати —

Ал' небо не да. Па зар прѣ-да-ти?!

(Издахне. Улазе Милутин и Богоје и износе тијело Балабаново).

(Завјеса пада)

ЧЕТВРТИ ЧИН.

Мала дворница у двору Дојчинову.

Све као у другом чину. Јелица долази с десна, весела, стане крај прозора у дну и разгледа по небу.

Прва појава.

Јелица, затим Анђелија.

Ј (гледајући по небу).

Свог неба ми смо одсјев истински:
Најжешћи потрес нек устрављује
Већ напаћену душу, она ће
У заборав то све за један трен,
Небески нек је осмјех озари.
Још чини ми се да одјекује
Страховити ту (руком на срце)

тресак громава —

А гледни небу: свуда ведро, мир —
И овдје (руком на срце)

одмах: задовољство, смир,
Небеска ти ведрина у мене.

(Улази с десна Анђелија)

Гле, сејо, неба! Мирно, милосно —
И нада нас ти одмах, слава му!
И мир и милост мило надвија.

А. Да, небо води бригу.

Ј. Слава му! —

И све ће нам сад ићи мирније;
Јер Теодор и они његови
Већ престају нам досађивати.
Сад несметано може брацо нам
Заостало да брзо сустигне.

А. А ради, жури, спрема за сјутра,
И слуге, жељне господара свог,
На сваки миг му пазе. Мис'о му
Неизречену још — већ изводе.

Ј. А сјутра! Ах!

А. Што?

Ј. Ништ' се не крије:
Сав Солун у двор нека уђе нам! (Извири)
Милутин иде. Нешто доноси.

(Милутин улази)

Друга појава.

Пређашње и Милутин,

М. Ев' Теодоров жури пратилац
У бризи некој црној.

А. Пустите га.

Ј. И сада ћемо чути новице
О посланику цара рођака.

А. Ја идем а ти мало остани,
На питања му кратак одговор.
А ти га сама ништа не питај.
Опрости се и одмах отпрати
Милутина му да га испрати,
А слуга да му и не долази.

(Оде десно с Милутином)

Трећа појава.

Јелица сама.

Ј. Удвостручити пажњу од сада!
Јер то су Грци, брацо вели ми,
А Грк је припуз, Грк је лукавац.
Тај крије знаке што би икако
Рад подмукли му могли одати.
Сву мудрост у се сада, Јелице! —

(Гледа замишљено за Анђелијом и Милутином, у заносу)

Пожури ноћи да те просањам
 Док жељени нам данак осване,
 Да види Солун дворе радости!

(Улази Антијох)

Четврта појава.

Јелица и Антијох.

АНТ (клања се смјерно, врло брижно).

По војводу сам дош'о.

Ј (мирно).

Није ту.

АНТ (запрепашћено).

Што? Да ли добро чујем?

Ј.

Није ту.

АНТ. Од јуче још га нема. Сву смо ноћ
 У грозничавом очекивању
 И бризи ја и Марко провели,
 А њега — никад. Мука нашијех!
 По обичају јуче хтио сам
 По њега доћи. И гле, први пут
 Што то пропустих — он се не врати.

Ј (извири, мирно, полазећи).

Ев' иде Марко. Идем одмах ја
 Да пошаљем вам и Милутина. (Оде)

Пета појава.

Антијох сам.

АНТ. Не користи ми да ми пошаљеш
 По Солуна сад овдје. — Куд је он?
 Та морам данас то докучити —
 У земљу саму да је пропао! —

(Извирује, немирно)

И Марко брижан. Биће невоље
 У овом послом светом, великом.
 Ал' ја се морам хладно држати.
 У мене нема срца. Мозак све.

(Марко Топија улази)

Шеста појава.

Антијох и Топија.

Ант. Приближио се час да видимо
Колико рука памет слуша ти
У овом послу нашем.

То. Спреман сам.

Одавно час већ тај ишчекивам!
И срећнијег од мене нема ти,
Да и то већ једанпут дочекам —
Да видиш робље (пружи обадвије руке)

ОВО (рукама по челу)

овога! —

Непрестано ме само приправљаш
И чикаш само к'о кукавеља;
Дај прилику ми да се увјериш
Колико ми је ова (пружи десну руку)
погодна.

Ант. Ту Теодора нема —

То. Гдје је он?!

Што мислиш сада? Гдје се налази?

Ант (слегне раменима.)

По обичају смјерно, кротко ту
Приступих Јели, смјерно рекох јој:
По војводу сам дош'о. Она ми
К'о досад мирно рече: Није ту —
Ја зачудих се, запрепастих се,
А она опет исто: Није ту —
И, спазив тебе, мирно отиде,
Милутина обећав послати.
Што на то ти сад?

То. Ја се домишљам :

С Балабаном је мор'о отићи,
И код њега се до сад задрж'о. —
Ти тамо нешто снују.

Ант. Без мене?!

Но ако и то буде, на част му!
Будала стара кад се заљуби,
Изводњикави сасвим памет му.

(Удари се љутито по челу)

Да сметењак се мени не јави! —

И то је та захвалност позната
Што стари нам је обећавају!
Ал' ја сам тек изводњикавио,
О њему што се бринем! Луда ја!
Нек иде куд му драго!

То. Не ће нам
Сигурно више моћи сметати.
Отезање и мудричење му
Већ додијало мени.

Ант. Нек иде.
Послужио је доста мисли нам,
У Дојчинов је двор нас увео,
И сад нам пос'о лакши.

То. Хвала му.

Ант. А ми сад напријед! (Прстом по челу, забринуто)
Мути ми се ту —

Из овог излаз мутан, нејасан:
Ни Теодора, ни Балабана,
Балабанове пратње нестало.
А гдје су? Куд су? Бог то нека зна!

То (као да се сјети).

С Балабаном је мор'о отићи;
Изненађење ту сад припрема
Лукави Грк и Турчин лакоми.
На себе само сваки мислећи,
Ту натежу се и надмудрују
Да један другог брже сатаре.

Ант. Да ђаво их однесе обадва!
О томе више ја се не бринем,
Већ друго нешто: Двор да видиш ти!
То нема више као до сада
Кад у двор ступиш да те прожме скроз
К'о мртавштини слична учмалост,
А гробна те тјескоба обузме,
У дворницу ма само ступиш ли,
Већ —

То (врло испитљиво).

Што је?

Ант. Нови живот настао.
И Јелица се сва промијенила,

- Из лица буји полет —
- То** (као да се сјети). Удаја!
А можда се и Анђа припрема
Да с Теодором одмах отиде. —
Да! То ће бити! Ето, а њих два
Припремају то, за нас не маре!
Досјетљив сам ти, је ли?
- Ант** (дубоким болом). Прођи се —
Та наша напаст (брижно)
живи — —
- То** (пренеражено). Истина?!
- Ант.** У двору журба.
- То.** Слуге?
- Ант.** Чуо сам
Да сјутра већ и град обилази.
- То.** И то зар?!
- Ант.** Тежак пос'о чека нас,
Најтежи што се може мислити,
Најпречи опет —
- То.** Ја сам приправан.
Код мене нема оклијевања!
- Ант.** Уклонит' ову напаст!
- То.** Свршено!
И разговор о томе престаје
- Ант.** Бјелоцрквићи, Зојић синоћ су
У походе нам стигли —
- То.** Нама зар?
- Ант.** Та Дојчину су стигли. Ми смо их
На путу срели, кући свратили,
По обичају излукавили:
Ти дођоше да Јелу испросе
За Радула Бјелоцрквића.
- То.** Да!
И ми смо неке звијерке премудре,
Што, увјерив их да смо рођаци
— Да, посланици цара рођака —
К'о рођаке у кућу свратисмо
Да тјешимо их како можемо,
Да, раскарени, ту приберу се
Од жалости за драгим Дојчином. —

А свраћање је то политика.
 Па како ли нам ти захваљују
 Што гласнике им одмах посласмо
 — И ако с њима не сретеше се
 Јер другим путем они идоше —
 Да дојаве им тугу народну.

Ант. За данас лако с њима. Умор, кар
 Задржаће их тамо цијели дан,
 Ал' сјутра мука с њима настаје:
 Задржат' их што дуље у соби —
 Јер сјутра у двор ће све тројица
 Да с њима двјема тугу подијеле — — —
 А наша напаст живи —

То (одлучно). Престаје,
 Па било то на самим вратима,
 Из двора када пође.

Ант. Одмах ту
 Извршити тај наум — (скреће главом)
 опасно
 За нас би могло бити —

То. Не бој се,
 За мене није ништа опасно.
 Ти само себе чувај. Марку ти
 Већ ништа на пут не ће, кад га се
 И турска напаст већ оканила.
 Заклонићу се згодно ноћас већ
 И вребати га док не изађе.

Ант. Ал' ти не познаш њега.

То. Истина,
 Ја Дојчина још никад не видјех,
 Ал' моћи ћу га лако познати
 По толикоме описивању.

Ант. А Николу, Новака, Радула
 Задржаћу — док смириш Дојчина —
 Па онда нама пути слободни,
 А просци — куд им драго. (Извири)
 Иди сад,
 И на све пази. — Ево Јелице.
 (Топија оде брзо)

Седма појава.

Антијох, затим Јелица, па Милутин.

Ант (себи). Хе, да је смијем сад упитати
Све оно што се (прстом по челу)
овдје намеће!

Ал' то би била чиста безочност,
А Јелин мора увијек бити фин.

(Јелица долази с десна. Антијох јој прилази, брижно)

Да предуго ми ту не остане
Мој добри Марко, дома послах га,
Ал' мене скра дуго чекање.

У овој бризи, овом јаду мом. —

(Милутин долази с десна)

Ах, гдје си, брате мили? Горим ти
К'о на ватри, а већ не могу, знаш,
К'о из шуме отићи одавде,
Да не вријеђам финоћу јелинску.

(Полази, клањајући се Јелици)

Ја не знам сада што ћу, како ћу
Без њега ту — к'о сирак остављен.
А што је с њим, то Господ нека зна. —
О (уздахне) да ме није бар ни водио
Из Цариграда амо. Стид ме је.
К'о просјак худи што ћу отићи.
А мораћу, по сили судбине,
Јер просјакиња пука срећа ми,
Па — просјакиња срећа, просјак ја —
За мене нема другог излаза!

(Оде с Милутином)

Осма појава.

Јелица, затим Дојчин.

Ј (брижна, стоји на вратима).

Све иде циљу своје. Само ја
К'о сувишна на свијету овоме.

Да могу знати што ми Вишња моћ
 У својој књизи пише. Води л' ме,
 Ил' намјера јој да се сасушим — — —
 Је л' Судбина ми ту да прегарам? —
 Па што та хтједе онда када нас
 У сусрет једно другом упути?
 И што сад чека нас, о Радуле?
 Да л' тебе море сад привиђања,
 Ил' црна каква наслућивања?

Д (долази с десна, ведар, носи лист).

Чудноват овај живот!

Ј (изненађена овим ведрим расположењем Дојчиновим, погледа га,
 па се и сама разведри).

Чудноват?!

Д. Судбина сада маљем замахне
 Да сатаре те. Мислиш, дош'о крај,
 Сад опет ето среће с осмјехом —
 И боли више ти не осјећаш.

Ј (разрадовано, нестрпљиво).

Говори, брацо, да разумијем.

Д. Ја теби чисто српски говорим,
 У говору ми нема туђица. —
 Сад једна брига мање, сејо.

Ј (увире се Дојчину).

Што?

Д (ухвати јој главу обадвјема рукама, па јој се запиљи у очи и све:
 вољкије).

А ти сад слушај: Сад бих требао
 Да покажем се мрк, уозбиљен.
 — Изискује то стари обичај
 У прилици оваквој озбиљној —
 И онда да те оштро погледам.

(Пусти Јелицу, па се подаље измакне)

Овако, видиш, (погледа оштро Јелицу)

и да започнем

Ј (испитљиво, мазно).

Започни већ!

Д.

Не нагли. Причекај.
 То мора ићи збиљски.

Ј.

Е, па де!

- Д (врло уозбиљено).
Сад више нема шале, Јелице —
- Ј (мазно, загрли Дојчина).
Ја не ћу шале.
- Д. Ни ја.
- Ј. Бригу ћу.
- Д. Де, која је то брига мање?
- Д. Чуј,
То није једна мање, него ми
Сто нових других ево навире,
Сто нових, али —
- Ј. Али?
- Д. Драгијех,
Јер ове нове чело ведре ми,
И живот ми је сејо, милији.
- Ј. А које су то?
- Д. Ево читај, на,
(пружи лист Јелици)
Проучи добро књигу тешку ту.
- Ј. Не могу, видиш. Узбуђена сам.
Ти вјештији си, па ми читај сам;
Ил' немој читат'. Ти си прочит'о,
Па реци брзо. (Повуче за руку Дојчина)
Одмах! Реци, де!
Што велиш тешку кад је лака ми.
Гле, брацо, (маше листом)
како лако вије се.
- Д. Тежину, збиљу носи са собом:
Бјелоцрквић нам Новак долази.
- Ј (узбуди се, тише, као зачуђено).
Зар Новак?
- Д. Да. Са сином Радулом,
За Радула да тебе испроси.
Кумоваће им Радин Јабланић,
Старосватити Зојић Никола.
Са просцима нам и он долази.
Сад ето књиге, (упре прстом у лист)
па проучавај.
(Анђелија долази с десна)

Девета појава.

Пређашњи и Анђелија.

Д (показујући писмо Анђелији).

О писму драгом њојзи говорим,
Ал' ти јој сад на срце закуцај
Да л' пристанак и оно даје свој,
Јер оно прво ту одлучује.

А (сва срећна).

Ту ето читај, срце испитај,
Ал' испитај га тачно, може ли
Изић' у сусрет прошњи њиховој —

Д. Говори сада!

Ј (пуна најслађега миља, најљупкије погледа Анђелију, и нијемо је,
жељно, загрли).

А. Најпаметније

Да мјесто тебе збори загрљај.

(Милутин долази)

Десета појава.

Пређашњи и Милутин.

М (носи писмо и предаје га Дојчину).

Из града Борча срећа!

Д. Одатле

Најдраже вијести само долазе:

Од Радина, сокола старога

И достојнога сина Павла му!

Голубан стиже, је ли?

М. Стиже нам

Од Радина и књигу донесе.

Д. Све љепше иза љепшег.

Ј (себи, побожно према небу).

Да будет воља твоја, Господи. —

(Гласно, Анђелији)

Придолазе нам гости.

Д. Радуј се,

То све за твоју срећу.

Ј (препуна миља). Идем ја.
(Себи) На зрак да ово срце не пукне. (Оде)

Једанаеста појава.

Пређашњи без Јелице.

Д. Још јуче му одаслах гласнике,
А сад Голубан ће на повратку
О свему јаче увјерити га.
Е, то ме вида, то оживљује,
То мелем прави враћа снагу ми.
Говори даље сада!

М. Стиже нам
Усплахирен и збуњен, растужен,
Ал' мене када спази истога
К'о досад што ме знао, засија
Необичнијем сјајем лице му,
И прискочи ми, жељно загрли,
У загрљају тако стеже ме.
И, застав мирно као укован,
Испитљиво се у ме задуби —
И (тихо, отежући)
пита ме у чуду —

Д. Пита?

А. Што?

М (оклијева да рекне).

Па то —

Д (као да се сјети, уздахом).

У чуду пита да л' сам жив?

М. Ти, господару читаш (руком по челу)
одавде.

Ал' још те нешто —

Д. Што би? Реци.

М (оклијевајући). То,

(показујући крај прозора)

Да овдје станеш, али за мало.

Д (болом, сјећајући се).

Да он ме само види.

А (скреће главом, чудећи се).

М (оклијева да рекне).

Д. Је ли, де?

М. Ти читаш моје мисли.

Д. Зови га,

Нек одмах дође.

М. Одмах, радостан!

У мислима је ту већ Голуб мој!

И тијело ће му, стрепећ' с радости,

У овом трену стићи. (Одлазећи сав срећан)

Радости! (Оде)

Дванаеста појава.

Анђелија и Дојчин.

А. И он је мор'о чути.

Д. Чуо, да.

И он је чуо да сам покојник.

А. О теби грчка странка, сигурно

Сад свуда труби да си покојник. —

Колико ли је у њој чланова?

Гдје држе они своје састанке? —

А мора да је, ти док болова,

Порасла добро, па сад, безочна,

Свуд шири живо да си покојник,

И напредује брзо, јача та. —

Ал' ко би вођ јој био?

Д. Остави.

Не води бриге више. (Као да се домишља)

Сиргијан —

Ил' Апокафка — ил' Мелентије.

Испитаћу све брзо, не бој се,

Та сјутра ћемо Солун обићи

Да пребројимо Г р к е.

А (извири). Ево их.

Голубан ти је срећан! Погледај!

Д (извирује с Анђелијом).

Голубан и Милутин грле се.

(Улази Милутин с Голубаном)

Тринаеста појава.

Пређашњи и Милутин с Голубаном.

М (пусти напријед Голубана).

Приступи сада, чедо срећино,
Сва чула нек те сада увјере
Да жеља ти је жива истина,
А санку ти се јава подсмејева!

Г (прилази руци Дојчиновој па Анђелијиној).

Омахнули нас уз пут.

Д. Знаш ли ко?

Г. Сигурно не знам, ал' се домишљам;

То мора да су неки гласници,
Ил' турски или грчки, други не. —
У једној крчми гдје почивасмо,
Затекосмо у разговору њих
Гдје врло живо о том говоре,
Ал' намјерно, да свако чује их:
„У црно сав се Солун завио
Од жалости за драгим Дојчином.“
Док један тако прича, други му
Сав растужен овако додаје:
„Једнодушно га врло жале сви,
Па био Србин или био Грк.“

Д. И јасно веле: (нагласом)

Или био Грк?

Г. Разабрати се могло јасно.

Д. Све?

Г. К'о ја што сада јасно говорим —
Па онда —

А. Онда?

Д. Само настави.

Г. Не могу друго.

Д. Зашто?

Г. Мука ми,

Кад помислим што даље причаху —

Па молим —

А. Да те не питамо, знам.

- Д. Ал' ви нијесте распитивали?
- Г. Ја дружини сам одмах дао знак
Да невјешти се свему чинимо,
А мјесто нас већ распитиваху
Радознаоци мјесни. Чусмо све.
- Д. То грчка странка шири.
- А. Јасно је.
- Д (Милутину, одлучно).
Са Богојем сад све припремите,
Да разгледамо сјутра како нам
Ту Солун дише, мисли, осјећа,
- М. Припремили смо, тебе чекамо.
- Д. Сад овај час ћу.
- Г (полази). Слава Господу,
Што злотворима радост ускрати,
А нама вјеру у се поврати!
(Оде с Милутином)

Четрнаеста појава.

Анђелија и Дојчин.

- Д. Испитаћемо. То су гласници
Те грчке странке. Али станите,
Избројићемо врло брзо вас! —
Од Грка слаба корист савезу
Што спремамо га против Турака.
- А. Ту наглу срдњу нек ти ублажи
Најдража вијест.
- Д. Мога Радина! (Разавије лист, чита
немирно за себе, па се све више узбуђује)
- А (уплашено се загледа у Дојчина).
- Д (престане с читањем, замишљено савија лист, дубоким болом).
Још и то ми је само требало!
Ја мишљах да ме сунце огрије —
А оно — лед ми, да ме —
- А. Што је то?
- Д. Ја издајник!

А. А ко ти вели?

Д. Ко?

Па ево читај. (Пружи лист)

То Голубан ме
Од Радина сад овим усрећи.

А. То Радин пише?

Д. Ето, читај све.

Ал' стегни срце! И ја стежем га.

А (чита немирно). Драги Дојчине! Ево ти писмо краљице Јелене, па га добро проучи, али те молим, најбратскије те молим, да га проучиш — без срџбе. Ја се не слажем с тим што у писму стоји. Ако ми понекад буде понешто нејасно, ја чекам да ми вријеме разјасни.

Д (врло немирно). То Радин јавља. (Разавија други лист и даје га Анђелији) Ово шаље с тим.

То, вели, шаље Јела краљица.

Са више страна тако недавно
Дојавише и њој и Дабиши.

А (прегледа грозничаво, па чита најприје полугласно, а онда јасно).

Сад ето слике тога Дојчина
У кога се толико уздамо:
Обећава са краљем Жигмундом
А шурује с Лазаревићима!
На двору двапут била Милица.
И Владета му тајно долази,
И Грк и Турчин. Сви га походе,
А овамо је за нас — болестан.
Па ни љекара нашег не прима!
Византија му затровала крв
К'о многе Србе што је тровала.
И њени вали већ запљускују
И српски Солун. Штете, плачу га. —
Ту грчка гуја већ се подигла,
Наперила је вијуг сјеверу,
А Дојчин — ништа. Он је болестан,
Дабоме, за нас, ал' за Грке — не! —
Сав Запад, желећ' Турке сатрти,

За вођу уз'о краља Жигмунда.
 На Турке с њиме сви се дижемо.
 Словенци, зна се, стража западна,
 Јединству жудећ', листом грну ми,
 Све сами добровољци купе се —

Д. У томе (показује први лист)

писму Радин јавља ми
 — И послије то можеш читати —
 Да добровољци грну, купе се
 На Јеленину двору.

А. Чудо ми.

Д. И мени чудо, ал' је истина,
 Преокрет је и код њих настао:
 Пô словенских је већ соколова
 На двору своме сјајном сјатила,
 Оружа их из своје прѣије,
 Из оставине славних предака.

А. Чуј даље шта та вели.

Д. Настави.

А (чита). Кнез Нелипић и храбри Шубићи
 Хрвате воде против Некрста.
 А Дабиша ће са Босанцима
 К'о ватра жива да их сажиге;
 Сва властела се спрема достојно,
 Залажућ' све, и крв и живот свој.
 За опће добро. — Дојчин у страну:
 Са Стеваном Лазаревићем он
 Уз Турке иде, иде против нас,
 И против себе иде — (стане изненађено)
 издајник!

Д (сломљено, болом неисказаним).

И то ме стиже! Дојчин издајник!
 Да л' може слутит', мајко, икада,
 Да ово може сина стићи ти?! —
 Претурих преко главе страхоте,
 Мекушца (руком на срце)
 овог боли толике
 Издржах већ. Очеличих га ја. —
 И ваљајте на њега камење
 И брда сама, па и брегове

Од станца кама тврдог, студеног,
Издржаће.

А. Не ремети га то —
Кад право куца.

Д. Дојчин — издајник!

А. Ко рашири то?

Д. Не знаш?!

А. Не знам.

Д. Ја!

И нико други, љубо, него ја!

А. Та мисао те ништи —

Д. Уздиже! —

И сâм се морам радом уздићи,
Јер нерадом се, видиш, скрах сам.

(Пође журно)

А (уоставља га). Та сада радиш. Све си сустиг'о,

Заостало си посвршивао,

На све си стране одговорио,

Разаслао си свуда гласнике

А војска ти је спремна потпуно.

Од Турака ти нема немира,

Сам Исабег је преслаб, не смије

Ни мислити да иде на тебе.

Бајазиту је, зна се, по вољи

Балабанова смрт. Не спомињи

О нераду ми.

Д. С њега страдам ја.

И сви, што са мном ишто сноваше,

Пострадаше са мога нерада:

Најпрву, љубо, тебе потресе,

И Теодора сруши нерад мој,

Балабана је небу послао

Мој нерад, љубо. (Дубоким болом)

Ја ту (на десну собу)

копнио,

А догађаји изненадише

К'о бујица. И сад ми чини се

К'о да сам засп'о негдје — однекуд

К'о — ударио неки поводањ —

И сад ме носи — — — Ја се борим — —

- А.** Стој,
То мишљење те руши, подгриза
Непрестано и срж у костима.
- Д.** У добри час нам Зојић долази,
Бјелоцрквић и син му.
- А.** Просци, да!
- Д.** Половину ће они узети
Од овог јада мога.
- А.** Ама све,
Да данас само стигну. Не стигну л',
За стално ту су сјутра
- Д.** Са срећом.
И одмах нек се овдје увјере,
По Солуну што Дојчин изводи.
- А.** Ал' Јелица их чека жељано.
- Д.** И сеје моје срећа долази.
Чим амо стигну, то да свршимо,
Па с војском сви: да Турке скршимо!
Ал' сјутра Г р к е ред избројити,
Све остало ће војска кројити.

(Полазе десно)

(Завјеса пада)

ПЕТИ ЧИН.

Улица испред куле Дојчинове.

Напријед и десно улица. На углу улицâ кула Дојчинова. Око куле јеле. Десно иза улице брежуљак, па, како се истом разазнаје зора, једва се опазе иза брежуљка три људске прилике и нешто живо расправљају. На кули се отвори прозор, на прозору се појави Јелица.

Прва појава.

Јелица сама.

Ј (немирно погледа како зора споро руди).

Еј зоро дивна, ал' си слабица,
Што дивнија, ти све то слабија:
Колико ја већ чекам, прегарам,
Најдражи данас да ми сване дан,
А ти га стегла ту грчевито
У загрљају стрепиш за њега,
К'о да ти не ће доћи довече — — —
Та пусти ми га, дивна, за мало,
Најдраже госте да доведе ми,
Па нека ти се одмах поврати. (Гледа подуже, пуна чежње, па онда затвори прозор. Свањива, па се већ иза брежуљка разазнаје Антијох и Топија. Трећа прилика оде за брежуљак а Антијох се и Топија приближују кули)

Друга појава.

Димитрије Антијох и Марко Топија.

АНТ (врло немирно, показујући на кулу).

Голубан још је тамо?

То. Нико жив
 Још изашао није. Пазим ја.
 Од поноћи ту, будан, стражарим.

Ант. Још дуго не ћеш чекат'. Мора већ
 Изаћи амо.

То (показује нож под хаљином).

Чека. Жедан је.

Ант. А видиш оног (показује иза брежуљка)
 лаковјерника,

Бјелоцрквића пустог Радула!
 Не може даље чекат'! Изађе!

(Љутито даје руком знак да још чека)

А отац му и Зојић Никола
 У јаду ти још чаме у соби,

И мисле карни, данас како ће

Пред Анђу ступит' и пред Јелицу,

„Пред ојађене двије сироте.“

У таквој вјери они тамо су,

У таквој вјери и тај (покаже иза брежуљка гдје је
 Радул) копни ту.

Најважније је заговорит' га,

Што дуже тамо да задржи се,

Из двора док се Дојчин упути

И овуд прође, мало замакне,

Неопажено да се пошаље

На онај свијет.

То. То је свршено —
 Чим појави се отуд

Ант. Опрезно! —

А Радул још не позна Дојчина,

И то нам је у прилог. Рекох му

Да неки витез у двор униђе,

И да се стрпи док не изађе. —

Ал' сада морам кући. Бојим се

Да они, можда, не ће чекати,

Јер карне људе мисли свакакве

Обузимају, па да сами се

Без мене њима двјема упуте —

А Дојчин још да дише — —

То. Ту сам ја

Да одмах пошљем горе Дојчина. —
 Сви осјећаји моји замрли. (На срце)
 Ту мјесто срца камен студени. —
 За једним само, данас паднем ли,
 За једним само жалио бих ја.

Ант. Та за чим ти да жалиш?!

То. Ево, чуј:

Три године већ има како је
 На дом нам турска пљачка наишла,
 Са сестром сâм сам био код куће,
 Кад нељуди у кућу бануше —

(Растужено спусти главу)

Ант. Но, што је сад? У језику ти грч?

То (мучећи се, врло потресно).

Што звијери у људској подоби
 Пред очима ми онда чинише,

(Силним потресом и дубоким болом)

При помисли већ тој страховитој
 До лудила се сав ужасавам,
 Да изустим је пред ким, свисн'о бих.
 И свезаше нас, бише, мучише,
 Па, опљачкавши све што нађоше,
 Поведоше нас да нас продају.

Ал' чудо зби се — ко ће као Бог?! —

Код Кленовика витез наиђе
 Са пратњом својом. Громко загрми
 На крвнике нам. Ти се разбјегну,
 А обоје нас витез развеза
 И, обдарив нас, кући упути.

До данас му не дознах имена,

А толико сам распитивао;

Па једна само жеља мори ме:

Да сазнам ко је, да га видим још,

И захвалан му да се покажем.

Ант. О кукавицо! Ал' се сроза ти!

То. Још све не рекох. Ако данас ја

Од оне силне руке погинем

— То може лако бити. Ко то зна?

А мучка ми је црна намјера —

Ант. Шта, кукавицо, црна? Света је!

То. Сад не мислих то тако.

Ант. Мораш ти
Да мислиш увијек само као ја!

То. Е, добро, де. Ал' данас паднем ли —

Ант. Гле кукавице!

То. То не реци ми,
Јер не буни ме ништа, паднем ли,
Он мора сада пасти, буде л' сам,
А буде л' с пратњом, опет пада он,
Ал' мене пратња може разлијети
На мачеве, не умакнем ли ја —

Ант. Па?

То. Ову жељу да ми испуниш:
Уручи све што имам, сеји ми,
А оно злата цркви матери
У манастир запиши Петриски,
Да незнаном јунаку великом,
Избавиоцу племенитоме.
За вјечан спомен тамо остане.

Ант. Та ја већ рекох да се сроза ти,
А сад још много горе излази:
Ти поженски се. — Ја се домишљама:
У лову оно прије, сјећаш се,
Над Галиком се дуга спустила,
А ти онако вилен, к'о што си,
Чим спази дугу, забезекну се,
К'о укопан си у њу зурio
У стрепњи некој дуго. Колико,
Не могу рећи, јер си предуго
Изостао иза нас. Јасно ми:
Испод ње ти си прош'о. Видим ја,
Кад поженски се тако, кукавче.
На Задушнице мораш у цркву
Са бабама, јер већ се збаба ти.

То. Та то су бајке, ал' учини ми
Што ово срце често пожеље.
А Дојчин — моја брига. Не бој се,
Одавно сам се клању свакаквом
Већ привик'о к'о месар. Немам ја
Ни страха, а ни гриже савјести,

Страх сасушен а савјест заспала.

Ант. Аз' чудотворна капља кане ли
На сасушено стабло страха ти
Па подмлади га с нова?

То. Никада!

Ант. Ил' какав, можда, гласак чаравни
Да пригукне ти, па ти разбуди
Ту твоју савјест, Марко?

То. Никада!

Ант. Но, тако ми говори. Сад си мој,
А приче те о некој савјести
Нек остану и даље бабама.

(Показује десно у дну)

За онај заклон иди. Видиш ли,
Изгоре Радул тамо чекајућ'. —
Заговарај га вјешто, паметно,
Да мирује док витез изађе
И заклони се тамо подаље,
Па онда нека у двор униђе.
А с Дојчином кад буде готово,
И она два нек уђу. Не марим.
Ал' само опрез! Ево прилике
Да покажемо сад и ја и ти
Колика ј' моћ у нашој памети!

То. У њу ми вјера!

Ант. Опрез!

То (обазре се, зачуђено). Радула!

Ев' иде амо — чекат' не може.

Ант. Зауостав' га што дуже.

То. Мора се.

«Пође. У дну, десно, долази Радул, намргођен. Топија га уставља, али Радул не слуша, већ жури, а Топија оде за брежуљак».

Друга појава.

Димитрије Антијох и Радул Бјелоцрквић.

Р (љутито).

И отац ми и чико

Ант (брзо). Обадва

Нестрпљиви су. И сам био бих,
Најситнија да искра сине ми
Те наде што се сад осмјехива
Из ових двора теби, твојима.

Р. Ал' ја сам треб'о већ се вратити,
Јер отац ми и чико на муци
У јаду тамо, а ти само ми
Ту говориш да чекам стрпљиво,
Госпоштина док нека изађе.

Ант. И сада тако велим. Пази ту,
И када прођу, нама даћеш знак,
Па онда (драгајући Радула)
нек те прати благослов.

Р. Ал' предуго ми.

Ант. Знам ја, предуго..

Да, предуго! И мени било би!
Хе, није тако лако дјевојци!
Па дјевојци још као Јелица:
Од рода славна и гласовита.

Р. Не збори о том сада,

Ант. Престајем.

Р. Већ ово реци: Ако тамо та
Госпоштина за час не изађе?

Ант. Зар не вјерујеш мени?

Р. Више не!

Ант. Ал' вјероваћеш, срећни јуначе,
Кад срећи стигнеш. Само смири се
Још мало. Чуј ме: тренут, два ил' три..
Чим изађу и амо замакну,
Ти одмах иди. (Полазећи)

Тренут, два ил' три.

(Оде брзо десно)

Трећа појава.

Радул, затим Дојчин и Милутин.

Р (у чежњи, гледа у кулу).

Размакните се, вите јеле, ви,
Да видим исток с њца, Јеле ми. —

Ах! Пораних, узалуд, пред зору
 Да истоку се нађем у ору,
 Кад олуј, киван, небо закри ми
 Облаком густим, сунце сакри ми:
 Ја пођох, Јело, срећан, раздраган,
 Да тебе такву сретнем овај дан —
 А ти у кару, у јадима свим'
 Сад наричеш за братом јединим. —

(Замишљено, уздахне)

Па ко би сада, Јело, ко би сад,
 На овај и мој и твој црни јад,
 Усудио се и да помисли
 О прошњи ишто! — Црне помисли! —

(Занесе се у мисли и гледа, пун чежње, у кулу. Дојчин и Ми-
 лутин излазе, али их Радул, у заносу, не види)

Д (одлучан, замишљен, као да се сјети).

Поврати се и реци Богоју
 Да и он с нама пође.

М. Свршено.

Д. Толико те је, велиш, молио,
 Па нека и он пође.

М. Радостан
 И срећан је што с нама полази!

Д. И ово, пази, нека запамте:
 За Сиргијана све смо сазнали,
 Ни Апокафка није опасан,
 Већ Теодор и његов пратилац
 И њихов слуга.

М. У траг ћемо им! (Оде брзо у нај-
 већем задовољству)

Четврта појава.

Дојчин и Радул.

Д (прилазећи Радулу).

Ти неког чекаш, момче?

Р (немило изненађен, отресито, срдито).

Не чекам,

Војвода Дојчин.

Већ мене пос'о чека.

Д. А ти хајд'
На посао.

Р. И морам. (Пође улазу)

Д (стане пред Радула). Али куд?

Р (још више изненађен, слегне раменима, као себи).

У роду ми не бјеше слутова,
Па ни ја такав нијесам. Здрав сам, знам.
Ал' наш домаћин, наш угоститељ
По слутњи ми скроз сумњив изгледа,
И ако нам се прави љубазан.
И опет велим, нијесам слутов ја,
Ал' то на добро не ће изаћи:
Наслућују се сплетке, подвале,
Коварства нека, нека злочинства.
Све затровали грчки уљези —
А преда ме, гле (срдито Дојчину)

сад аветиње,
Из гробља као да се подигла!
(Презирно, Дојчину)

Ал' шта ми могу сад аветиње
Кад имам чисту савјест! Сав ми рад
У прошлости је вазда био чист,
И сада су ми чисте намјере,
Па што ће ми да све се појаве — —
А камо л' овај костур! (Пође, одлучно)
Костур, да!

Д (силно узбуђен, закрчи пут Радулу).

Што рече ти то?

Р (бијесно). Ид' испред мене!

Д (тешко се савлађујући, као себи).

Да није ту, показао бих ти!

Р. И ту ме зар да срета авет? (Пође)

Д (закрчи му пут). Стој,

И реци што ћеш?

Р (презирно). Зар аветињи?!

Што зборим ја! (Потегне мач)

А тај ишчекива!

Па — посвећен! И на тебе ће!

(Насрне жестоко на Дојчина)

- Д.** Стој!
(Дочека Радула на мач и прободе га)
Гдје теби памет оста?
- Р** (падајући). Оста ту,
У Дојчиновим дивним дворима.
(Иза брежуљка се, бијесан, шуља Марко Топија и опрезно жури Дојчину за леђа, кријући нож под хаљином)

Пета појава.

Пређашњи и Марко Топија.

- Д** (клима главом, жалећи).
Куд насрну ти тако лудо?
- То** (се запрепасти силно кад чу глас Дојчинов и нагло стаде. Затим, највећим опрезом, зађе са стране и погледа испитљиво Дојчина, па онда исто тако испитљиво стаде пред њега и унесе му се у лице. У тај се трен, погледавши у очи Дојчину, нагло престрави, врисне, баци нож и падне пред Дојчина). Ах!
- Д** (погледа Топију, зачуђено).
Од куда, момче?
- То.** Зар не познаш ме?
- Д** (сагне се, као да га познаје).
Да, негдје већ се сресмо. Што ти би?
И за тебе из мртвих дођох?
- То.** Не!
- Д** (подигне Топију).
Освијести се. (Растире чело Марково)
Па ко те сруши?
- То.** Ти! (Клоне)
- Д** (придржавајући Топију).
Што теби на ум пада?
- То.** Истина!
Ти добро рече да се сресмо већ.
(Клонуло, потресно)
Код Кленовика, сјећаш ли се ти,

Из ропства турског мене избави
И сестру ми. И још нас обдари,
И, сигурно, нас дому упути.

Д (као да се домишља).

Да, сад се сјећам.

То. А где мене!

Д. Што?

То. Та ја те дођох — (врисне)
да сам проклет!

Д (придржава Марка). Што?

То (клонуло, на рукама Дојчиновим).

Та убити те дођох! (Руком на бачени нож)

Ено нож,

Што сплеткар ми у руке утисну,

И, оманђијав мене, упути

Да заријем га теби у срце.

Код Кленовика ти нам одјезди,

Ни имена нам свога не рече,

И сада истом, слава Господу!

Упознах тебе, (потресно, нагласом)

славни Дојчине,

Избавиоче мој! (Зајеца се)

Р (се стресе кад чу ријеч „Дојчине“, и, мучећи се врло, дигне се, па, пун најчишћега миља).

Ах! Јуначе!

И Јелице ми брате једини,

Ти живиш дакле, славни Дојчине,

На срећу Српства, понос-јуначе!

Д (погледа Радула, зачуђено).

Што опет овај —

Р (прилази Дојчину, мучећи се).

Ти и не знаш то

Да Антијох нас тако омахну

И у том нас толико држа он,

Нас лаковјерне, нас безазлене.

(Клонуло, загрли Дојчина)

То (држећи једну руку на Дојчину, а другу на Радулу, у миљу),

Обојица се сада, нејаки,

Уз тебе, диве, привијамо ми.

(У дну се десно појаве Новак Бјелоцрквић и Никола Зојић,
и журе напријед, врло срдити)

Шеста појава.

Пређашњи, Новак и Никола.

Р (Дојчину на прсима, стежући га, у узбуђењу).

Опрости што те вријеђах толико,
Зло упућен од оног сплеткара,
И раздражен, а не познавах те
До овог часа! (Привија се уз Дојчина и стеже га)

То (клекне, обухвати жудно кољена Дојчинова и љуби их).

Онај зликовац
Најстрашнији ти крај припримао,
Најцрња зла о теби проносећ' — —
И да си мртав —

Но (узбуђено). Гдје је зликовац

И препредени ковар Антијох,
Што омахну нас да си мртав ти?

Ни. И задржа нас Додијало нам
Толико чекат', па да заједно
Са њиме кули упутимо се —
Па, слутећ' варку, сами пођосмо
У дворе теби, брате, а ти жив!

Но (загрли Дојчина, одушевљено).

И здрав си ето, хвала Господу!
У прошњу смо ти — писао сам ти —
У прошњу смо ти дошли, Дојчине,
За Радула да Јелу просимо
Не промишљај толико, Дојчине!
Допусти у двор. Видиш Радула,
На грудима ти моли благослов.

Р (клоне, сруши се).

Опрости, бабо!

Но (престрављено). Сине! Шта је то?

Та сине! Раде!

Р (изнемогло). Бабо, прости све. (Дојчину)

Мој несуђени шуре, просто ти!

Но (у највећем очајању).

Што значи све то, јадни сине мој?
 Ја мишљах већ у двору да си ти,
 Нестрпљиво да нас ишчекиваш
 У неслућеној силној радости.

Д (разгледајући окол, у чуђењу).

Је л' ово Солун? Ово двори ми?
 И ви ту сами моји? Или сам
 Залутао код какве вјештице,
 Код ње да, грјешник, живот завршим?
 Је л' ово сан? Ил' јава црна ми?

Р (прибире снагу).

Мој несуђени шуре, јава је,
 И ови двори твоји твоје све
 Ту око тебе, и ја — покојник.

(Скине прстен и пружи га Дојчину)

Ев' овај прстен узми. Предај га
 Мом несуђеном сунцу, Јелици,
 А теби нек је просто од мене.
 И бабо ће ти мој опростити,
 Јер зло се згоди с непознавања
 И сплетака византијскијех. (Погледа оца, у муци)

Ах!

Опрости, бабо, славном Дојчину!
 Опрости му да и - дем. (Мучи се)

Но (Дојчину). Просто ти. (Падне и за-
 грли Радула. Радул издахне. Тишина. Сви се крсте осим Дојчина)

Д (Радулу, у журби).

Не нагли ми! Не нагли! Радуле!
 Ја одмах идем све да припремим,
 И достојно да све вас дочекам,
 А прстен сеји ти ћеш дати сам.

(Прободе се, клоне и сруши се)

Ни (сагне се и загрли Дојчина).

Зар тако чекаш пријатеље?

Д (клонуло).

Да.

(Милутин излази журно, а за њим Богоје и Голубан)

Седма појава.

Пређашњи и Милутин с Богојем и Голубаном.

М (очајно). Ко припреми све ово? (Клекне крај Дојчина и љуби му руку)

Ни. Антијох. (Руком на Марка Топију)

Ев' ова добра душа све ти зна.

То. Милутине, пожурм'о с Богојем
Да зликовца у трен доведемо,
Да овом руком овај сјурим нож
У зликовачко срце коварско.

М. Голубане! У двор! А ми ћемо
Са Богојем и Марком.

Г. Слушам. — Јад!

(Оде брзо у двор, а Марко с Милутином и Богојем оде десно у дну иза брежуљка)

Осма појава.

Дојчин, Никола и Новак крај тијела Радулова.

Ни (подиже Дојчина).

Та гледни мало.

Д. Јасно видим све.

(У муци, као за себе)

Балабане, ти добро погоди,
Ал' слабом снагом. Видиш, мучим се,
А ја сам тебе одмах смирио.
И Радул слабе руке. Уз то он
Свог шуру драгог жали. — Ново мој,
Опрости ми.

Но. Опростио сам ти.

Д (Николи). Опрости и ти, брате.

Ни. Просто ти.

Д. А Радул ми је већ опростио
За сав мој нерад. С њега не стигох
У овај бој што сад се припрема.

И њега ћете ви изгубити,
Сви савезници с краљем Жигмундом,
Јер вође правог нема. Неслога
И црна завист брани наћи га.

(Тргне се у муци и загледа се низ море)

Ха! Ено! (У дну, у даљини, појави се дух Краља Петра Великог Ослободитеља)

Ено вођ и осветник,
Да јадне жртве све нам освети
На Марици, на Савру, Косову.
Што Немања започе, он ће нам
Јединство рода славно дочети.

(Издахне. Дух ишчезне)

Ни (крсти се). Слава славном Дојчину!

Но (крсти се).

Слава му!

(У дну се десно види како Марко, Милутин и Богоје, раздражени, воде Антијоха а у исти се трен, лијево, зачује потресни врисак и кукњава Анђелије и Јелице)

(Завјеса пада)

ЦИЈЕНА 25 ДИНАРА